

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

VLIV ETIKY KARLA STATEČNÉHO NA ETIKU ALOISE SPISARA A NA FORMOVÁNÍ ETIKY
CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ

-

THE INFLUENCE OF KAREL STATEČNÝ'S ETHICS ON ALOIS SPISAR'S ETHICS AND ON
DEVELOPMENT OF ETHICS IN THE CZECHOSLOVAK CHURCH

Vedoucí práce:

Doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Autor:

Johana Franková

Praha 2014

Poděkování

Děkuji doc. ThDr. Jiřímu Vogelovi, Th.D., za odborné vedení, přátelský přístup a vstřícnost při koncipování a zpracovávání práce.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, použila jen uvedené prameny a literaturu a práci nepoužila k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby byla tato práce umístěna v knihovně UK a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Praze, dne 14. července 2014

Johana Franková

Anotace

Bakalářská práce se snaží zhodnotit dosud nepublikovaný fragment etiky Karla Statečného, jež byla připravována pod názvem *Úvod do etiky a práva přirozeného* (cca 1921–1924), a porovnat jej s *Ethikou v duchu církve československé* (1948) od Aloise Spisara. Srovnání obou prací potvrzuje vliv etické reflexe Karla Statečného na další vývoj etiky Církve československé. Přináší dostatek argumentů, svědčících o tom, že Alois Spisar byl obeznámen s etickou koncepcí Karla Statečného, ačkoli jeho práci ani jeho osobu ve svém díle nikde nezmiňuje. Nejvíce shod lze nalézt v rozvržení etické látky a v kapitolách, které se věnují pramenům etiky a poměrům etiky k dalším disciplínám.

Annotation

The bachelor thesis tries to evaluate so far not published fragment of Karel Statečný's ethics, which was prepared under the title *Introduction to Ethics and Natural Law* (ca. 1921–1924), and compare it with *Ethics in Spirit of the Czechoslovak Church* (1948) by Alois Spisar. The comparison of both works confirms the influence of ethical reflection of Karel Statečný on the further development of ethics in the Czechoslovak Church. The bachelor thesis brings enough arguments to demonstrate that Alois Spisar was familiar with the ethical conception of Karel Statečný, although his work and his person in his book are never mentioned. The most resemblances can be found in the layout of the ethical themes and in the chapters that deal with the sources of morality and relations of ethics to other disciplines.

Klíčová slova

Karel Statečný; Alois Spisar; etika; morální teologie; Církev československá husitská

Key words

Karel Statečný; Alois Spisar; Ethics; Moral Theology; Czechoslovak Hussite Church

Obsah	
Úvod	5
1. Karel Statečný a charakteristika jeho fragmentu etiky	7
1.1 Karel Statečný a Alois Spisar jako představitelé etiky ČČS	7
1.2 Formální popis a obsah fragmentu	12
2. Etika Karla Statečného ve srovnání s etikou Aloise Spisara	16
2.1 Zdůvodnění srovnání a základní rozdíly	16
2.2 Výměr etiky jako pojmu a jako vědní disciplíny	17
2.3 Prameny etiky a metoda	19
2.4 Etika ve stupnici a klasifikaci věd	24
2.4.1 Poměr etiky k filosofii	28
2.4.2 Poměr etiky k náboženství a teologii	30
2.4.3 Poměr etiky k ostatním vědám	31
2.5 Rozsah etické látky	35
2.5.1 Etika kulturní	35
2.5.2 Etika sociální	36
2.5.3 Etika a přirozené právo	37
2.6 Rozdělení etiky	38
2.7 Fragment Statečného generální etiky	40
2.7.1 Mravnost skutků lidských	40
2.7.2 Původ mravnosti a mravních představ	42
2.8 Dějiny etiky jako vědy	46
3. Hodnocení srovnání Statečného a Spisarovy etiky a závěr	50
Summary	52
Seznam použité literatury	53

Úvod

Ve své bakalářské práci se na podnět svého školitele budu zabývat fragmentem etiky Karla Statečného. Patrně jediný dochovaný fragment práce o etice, o níž se Statečný zmiňuje ve své korespondenci, byl před několika lety nalezen Jaroslavem Hrdličkou v archivu Církve československé evangelické ve fondu Husovy československé evangelické bohoslovecké fakulty.

Fragment Statečného etiky by měl být prozkoumán z několika úhlů pohledu. Jednak v souvislosti se staršími latinskými i českými díly morální teologie a etiky, z nichž Statečný čerpal svou inspiraci. Statečný, který od roku 1901 působil jako profesor morální teologie na kněžském učilišti v Českých Budějovicích, napsal řadu recenzí na domácí i světová morálně teologická a etická díla, které publikoval v *Časopise katolického duchovenstva*. Protože toto téma již zpracovává vedoucí bakalářské práce, bylo mi doporučeno, abych prozkoumala fragment Statečného etiky s ohledem na etiku Církve československé (husitské), ve které se mezi Statečného současníky objevuje pouze jediný významný koncept etiky a to je *Ethika v duchu církve československé* od Aloise Spisara.¹

Účel bakalářské práce tedy spočívá zejména ve srovnání Statečného etiky s etikou Spisarovou. Hlavní metodou, kterou budu ve své práci používat, je tedy metoda srovnávací. Na základě srovnání se pak pokusím zodpovědět otázku, zda Spisar čerpal v nějaké významnější míře inspiraci ze Statečného nebo zda byl vůbec s jeho prací seznámen. Dále by srovnání obou prací mělo přinést i zjištění, která z etik je celkově přínosnější, která přináší novější nebo zásadnější myšlenky.

Postupovat budu následujícím způsobem:

nejprve stručně představím Karla Statečného a Aloise Spisara bez ambice na hloubkové zpracování jejich životopisů, které by vyžadovalo značnou archivní práci. V této souvislosti odkazuji na práci Jana Blahoslava Láška, který na potřebnost a úskalí sepsání životopisu Karla Statečného upozornil ve studii „Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného“.² V reakci na tuto výzvu Martin Weiss předloni publikoval v periodiku *Studia*

---

¹ Alois SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1948. 352 s.

² Jan Blahoslav LÁŠEK. Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného. In Z. KUČERA, J. B. LÁŠEK [ed.] *Docete omnes gentes*. Praha: L. Marek, 2004. s. 137–141.

theologica studii pod názvem „Karel Statečný v letech 1890–1924“.³ Dále odkazují na práce Zdeňka Kučery a Miloslava Kaňáka, které se věnují vedle Statečného i Spisarovi.⁴ Vedle životopisů stručně charakterizují i dochovanou část Statečného etiky.

Následující oddíl se bude věnovat srovnání Statečného textu s textem Spisarovým. Jako srovnávací vzor jsem zvolila vybrané kapitoly z obsahu Statečného práce.

V závěru se pokusím shrnout a zhodnotit srovnání obou textů a pokusím se zodpovědět výše položené otázky: Byl Spisar ovlivněn v nějaké míře etikou Karla Statečného? A pokud ano, jakou povahu tento vliv měl? V čem předčí etika Statečného etiku Spisarovu, popř. naopak?

---

³ Martin WEIS. Karel Statečný v letech 1890–1924. *Studia theologica*, 48/2012, s. 56–73.

⁴ Zdeněk KUČERA. *Hoře a milost. Ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. Brno: L. Marek, 2001. s. 36–62. Miloslav KAŇÁK. *Na přelomu generací. Kapitoly o životě československé církve a jejích předních pracovních*. Praha, 1956. s. 108–141.

1. Karel Statečný a charakteristika jeho fragmentu etiky

1.1 Karel Statečný a Alois Spisar jako představitelé etiky CČS

Karel Statečný se narodil 6. července 1870 v Myslkovicích u Soběslavi na Táborsku. Studoval s vynikajícími výsledky České státní gymnázium v Českých Budějovicích, ve stejné době byl také chovancem tamějšího chlapeckého semináře. Roku 1890 požádal o přijetí do českobudějovického kněžského alumnátu a ke studiu bohosloví na diecézním teologickém učilišti. Jeho žádosti bylo vyhověno. I zde byl vynikajícím studentem (dnešní jazykem řečeno, kromě hebrejštiny měl samé jedničky) a ve třetím ročníku byl vysvěcen na jáhna. Přestože nejsou žádné doklady o porušení kázně ze strany studenta Statečného, existují indicie, že to bylo právě na českobudějovickém semináři, kde se poprvé budoucí kněz zblízka setkal s pokrytectvím a přetvářkou církevních činovníků, což mohlo být prvním zdrojem jeho budoucího rozhodnutí o odchodu do jiné církve.⁵ Roku 1894 se také Statečný pokoušel zkontaktovat s básníkem Svatoplukem Macharem, kritikem katolické církve, který si podle některých náznaků studenta oblíbil a často si na něj vzpomněl,⁶ podle jiných dokladů na studentovy dopisy nereagoval až do doby, kdy již po smrti Statečného vydal knihu vlastních vzpomínek – v ní pak Statečného označil za skutečně „statečného muže“.⁷ Po svém vysvěcení na kněze v témže roce se stal kaplanem v Českých Budějovicích a souběžně studoval na Karlově-Ferdinandově univerzitě v Praze, kde získal v roce 1899 doktorát teologie.

V roce 1901 se stal z dosud zastupujícího profesora bohosloví v českobudějovickém biskupském kněžském semináři profesorem řádným. Převzal zde katedru morální teologie a získal také stipendium na další studijní pobyt v Římě a v Německu. Poznatky ze svých cest uveřejnil po návratu v delším článku pro *Časopis katolického duchovenstva*. Zvláště si v něm všímá struktury a obsahu výuky v cizině nebo třeba toho, jaké knihy jsou v místních

---

⁵ WEIS. Karel Statečný v letech 1890–1924, s. 65.

⁶ Kaňák uvádí, že si dopisy „vyměnili“. KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 109.

⁷ WEIS. Karel Statečný v letech 1890–1924, s. 66. Srov. Zdeněk KUČERA. Karel Statečný – statečný teolog. *Český zápas*, roč. 87, 33/2007, s. 1.

knihkupectvích k prodeji.⁸ Zdálo se, že nic nebrání tomu, aby se stal univerzitním profesorem v Praze.⁹ Z jeho jmenování však sešlo, zřejmě z důvodů podobnosti jeho názorů s názory modernistického hnutí. Otevřeně Statečný kritizuje část katolického kléru ve svém článku „*Kterak se starati o vzdělání našeho kněžstva*“ uveřejněném v *Časopise katolického duchovenstva* v roce 1911.¹⁰ Konkrétně vyjadřuje nespokojenost s malou ochotou kněžstva se v životě dále vzdělávat. Sám Statečný v souvislosti se zhacenou kandidaturou zmiňuje jakousi závistivou pomluvu.¹¹ Nepochybně si mohl přes velkou náklonnost svých studentů získat řadu nepřátel mezi kolegy – jako jediný například při návštěvě biskupa v semináři před ním nepoklekl a nepolíbil jeho prsten. Nebál se ani polemizovat o papežské neomylnosti, kritizovat přestupky proti mravnosti, celibátu nebo proti nesvobodě teologické vědy.¹²

V době 1. světové války sloužil Statečný dobrovolně po tři roky jako vojenský duchovní u zraněných vojáků. Po skončení války a vzniku Československa se do čela katolické církve v Čechách dostává *Jednota katolického duchovenstva*, proniknutá modernistickými myšlenkami, a tudíž Karlu Statečnému názorově blízká. *Jednota* své reformní požadavky předeštlé Svatému stolci. Úspěchu se však nedočkala, a právě z řad jejích zklamaných členů se vytvořilo jádro nové Církve československé. V roce 1920 podal Statečný druhou žádost o místo profesora mravouky na pražské teologické fakultě. Ani tentokrát však neuspěl, patrně znovu z důvodů svých modernistických názorů, blízkých mimo jiné názorům Dr. Karla Farského, zakladateli Církve československé.

V prvních letech existence nové republiky opustily katolickou církev tisíce věřících a stovky kněží. Mezi nimi byl i Karel Statečný. K Církvi československé přestoupil v roce 1924 – zároveň s tím se přirozeně musel vzdát i svého profesorského místa v semináři. Odešel do Prahy a stal se prvním profesorem Husovy československé evangelické fakulty bohoslovecké za Církve československou. Mohl však počítat pouze s nehonorovaným místem docenta „ad personam, extra statum“. Působil zároveň jako spirituál na vinohradské bohoslovecké koleji.¹³ V roce svého přestupu k ČČS píše Statečný dopis Prof.

---

⁸ Karel STATEČNÝ. Ze studijní cesty po některých universitách v Itálii a Německu. *ČKD*, 1909/1–3, 6–9, s. 19–26, 141–145, 218–223, 382–388, 469–479, 602–607. Srov. WEIS. Karel Statečný v letech 1890–1924, s. 68.

⁹ Jednalo se o místo profesora filosofie na teologické fakultě.

¹⁰ Karel STATEČNÝ. Kterak se starati o vzdělání našeho kněžstva. *ČKD*, 1911/5, s. 402–408.

¹¹ WEIS. Karel Statečný v letech 1890–1924, s. 68–70.

¹² KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 110–111.

¹³ KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 113.

A. Tuháčkovi z Plzně, ve kterém uvádí, že má za úkol „vypracovati etiku, která by byla pokrokovou a zůstala přitom křesťanskou“.¹⁴

Rok 1924 byl pro Karla Statečného přelomový i v soukromém životě – ve věku 54 let se oženil s Marií Smolíkovou z Budějovic, která mu byla velkou oporou v jeho zhoršujícím se zdravotním stavu, jenž byl zřejmě následkem služby ve světové válce a kvůli němuž musel nakonec už v roce 1926 svou přednáškovou činnost ukončit.¹⁵ Ještě v den oznámení konce svého působení na fakultě dostal srdeční záchvat, z něhož už se nikdy nezotavil. Stonal řadu měsíců, během nichž ho zastihla také zpráva o nemoci a posléze smrti Karla Farského. Karel Statečný ho následoval přesně za dva měsíce, 12. srpna 1927.¹⁶

Karel Statečný je autorem programového hesla „dokončit českou reformaci“ pro teologii CČS, jež se stalo zároveň heslem Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze a je heslem nástupnické Husitské teologické fakulty i dnes.¹⁷

Alois Spisar se narodil 18. dubna 1874 v Německých Prusích u Vyškova na Moravě. Tři bratři jeho otce studovali na kněze (dva se jimi stali, třetí v mladém věku zemřel), a také Alois již v útlém věku ministroval v Pustiměři. Středoškolská studia absolvoval na arcibiskupském chlapeckém semináři v Kroměříži – na jiná než teologická studia ostatně skromně žijící rodina ani pomýšlet nemohla. Na přijímací zkoušku do Kroměříže jel poprvé v životě vlakem. Ve třídě byl primusem, ale po několika prvních letech vzorného chování se okolo svých čtrnácti let pustil do četby nevhodné literatury, jak byl nahlížen vedením německého ústavu například Vrchlický, Neruda, Čech či Jirásek nebo odborné časopisy a denní tisk. Vysloužil si několik napomenutí a před maturitou mu za pokrokovou četbu hrozilo dokonce vyloučení. Nakonec maturitu absolvoval, i když v rozporu se svými

---

¹⁴ Dopis je jedním z vodítek k určení přibližné datace vzniku Statečného fragmentu o etice. V dopise se o plánované práci vyjadřuje v tom smyslu, že chce sloučit etiku filosofickou s etikou teologickou, čemuž se podle něj bude muset přizpůsobit také věrouka CČS. Z dopisu není zcela jasné, jestli byl sepsáním etiky pověřen anebo na sebe onen zmiňovaný „úkol“ vzal sám. Jeho představu o etice i věrouce nové církve vyjadřují jeho slova: „úkolem jejím nyní bude, aby, nedotýkajíc se základních prvků, kvůli nimž křesťanství jest náboženstvím světovým a mezinárodním, ve všem ostatním hleděla budoucí svoji věrouku a budoucí svoji etiku upravit tak, aby obnovené toto křesťanství bylo přirozeným výronem rozumu a srdce českého člověka“. KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 112–114.

¹⁵ Kaňák uvádí, že v době příslušnosti ke katolické církvi dodržoval Statečný přísně celibát a později se vyjádřil v tom smyslu, že pouze kvůli zrušení celibátu novou církev nezakládali. KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 114.

¹⁶ KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 114–120.

¹⁷ Přesně: „dokončení české náboženské reformace“. *Zpráva o I. řádném sněmu církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. Praha: ÚR CČS - Blahoslav, 1924, s. 41.

schopnostmi bez vyznamenání. Studoval tou dobou už i jiné jazyky než němčinu a stával se českým vlastencem, rozvíjelo se u něj sociální cítění.¹⁸

Po prázdninách roku 1893 nastoupil Spisar na teologickou fakultu olomouckého semináře, kde již byla atmosféra poněkud svobodnější. Během studia si Spisar dopisoval i s mimokatolickými a světskými filosofy, seznamoval se s katolickým modernismem. Začal také uveřejňovat své první odborné teologické texty. Na kněze byl vysvěcen v olomoucké katedrále 5. července 1897, v den svátku Cyrila a Metoděje. Své první místo nastoupil v německých Pasekách nedaleko Moravského Šternberka. Pokračoval v samostudiu a roku 1899 složil katechetské zkoušky, načež byl poslán vyučovat náboženství na obecné a měšťanské školy do Ostravy. Brzy byl jmenován profesorem na městské reálce v Litovli. Litovel však nebyla právě centrem intelektuálního života své doby a Spisar se snažil dostat někam jinam. Podařilo se mu získat místo na německé reálce v Kroměříži, která naopak pro svou kulturní úroveň nesla hrdé přізvisko „moravské Athény“. Zde strávil následujících sedmnáct let. V tomto období se stále blíže seznamoval s modernistickými myšlenkami a prací teologů mimo katolickou církev. Jeho vlastní mírně kritické názory vůči katolické církvi zatím spočívaly zejména v rovině teoretické, odborné, týkaly se např. srovnávací vědy náboženské a filosofie, do kritičtějších názorů se pouštěl pod pseudonymem Zdeněk Kobza. Viděl však odcházet z katolické církve čím dál více schopných lidí, viděl vzrůstající šikanu reformních snah, v roce 1910 byl nucen podepsat tzv. protimodernistickou přísahu, což jím podle jeho vlastních slov zvláště otřásl. To všechno přimělo Spisara k tomu, že začal o odchodu z kněžského úřadu uvažovat také on. Dal se zapsat na vídeňskou filosofickou fakultu, připravuje se tak na možnost stát se profesorem světským. Světová válka jeho rozhodnutí k odchodu oddálila a po jejím skončení se na čas oživily naděje na obrodu katolické církve reformami. Spisar se poválečného dění aktivně zúčastnil, v Kroměříži spolupracoval s knězem Matějem Pavlíkem, založili reformně orientovaný časopis *Právo národa*. Již zde Spisar formuloval později precizovanou zásadu Církve československé – nechat se inspirovat duchem zvěsti Ježíšovy, nepodléhat pouhému formálnímu zákonictví. Odkazoval se na husitské hnutí a motiv permanentní reformace. Zároveň však vybízel k tomu, aby církev usilovala o přizpůsobení svojí podoby potřebám moderní doby. V listopadu 1918 vstoupil do nově vzniklé *Jednoty katolického duchovenstva*, kde se seznámil s budoucími zakladateli ČČS – Karlem Farským, Františkem

---

¹⁸ KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 121–123.

Kovářem, Antonínem Procházkou a dalšími. Jejich delegace však v Římě neuspěla a Spisar poté vstoupil také do seskupení Ohnisko a následně Klubu reformních kněží, jejichž členové začali reformy provádět „via facti“. Například se přes své kněžství začali ženit – mezi prvními hned v roce 1919 i Alois Spisar.¹⁹ 8. ledna 1920 byl také přímým účastníkem schůze Klubu v Národním domě na pražském Smíchově, kde byl oficiálně vyhlášen vznik Církve československé.²⁰

Od září 1920 se Spisar nové církvi věnoval už bezvýhradně. Jako učitel dějepisu a němčiny na kroměřížské reálce si přibral ještě výuku náboženství CČS a začal také sloužit její bohoslužby. Napsal a vydal *Dějiny náboženství před Kristem* (1921) a *Náboženství Ježíše Nazaretského* (1923). Jeho a Pavlíkovo *Právo národa* se stalo oficiálním periodikem CČS a změnilo název na *Český zápas*.²¹ V tomto dynamickém a nadějném období se manželům Spisarovým narodili dva synové, Pravdoslav a Božetěch. V roce 1923 byl církví přeložen jako profesor náboženství na státní reálku do Olomouce. Z milované Kroměříže odcházel jen velmi nerad. Olomouc ho nenadchla a v roce 1925 přijal místo profesora náboženství v Praze. V srpnu 1924 vystoupil na I. sněmu církve s důležitým příspěvkem na téma „*Věřoučné základy CČS*“. Spolu s Karlem Statečným se stal předním teologem své církve. Po smrti Statečného byl Spisar povolán na jeho bývalé místo na dejvické bohoslovecké koleji. Spolupracoval s věroučným výborem, psal naučné materiály.²² V letech 1932–1933 vyučoval systematickou teologii a posléze také filosofii na Vysoké škole bohovědné zřízené v Dejvicích, jejímž se stal zároveň prvním děkanem. Tato škola existovala do roku 1935.²³ Stal se též jedním z redaktorů *Náboženské revue* založené roku 1929, do které sám hojně přispíval. V roce 1934 přednášel v dánské Kodani na letní škole Svazu svobodných církví o Církvi československé.²⁴ V roce 1935 došlo k dohodě mezi Ústřední radou CČS a Husovou československou bohosloveckou fakultou o profesorských místech a bohoslovci CČS zde opět začali studovat. Alois Spisar, od téhož roku držitel čestného

---

¹⁹ Oženil se se svou dosavadní hospodyní Annou Hanákovou.

²⁰ Po tomto datu Spisarova činnost pro novou církev byla na nějakou dobu značně omezena nemocí, operací a poté zvýšeným pracovním vytížením v zaměstnání. KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 123–132.

²¹ Jeho a Pavlíkovy cesty se však záhy rozdělily vlivem tzv. pravoslavné krize v roce 1921. Pavlík se tehdy stal pravoslavným knězem a pokusil se celou CČS převést k pravoslaví.

²² Např. *Evangelium Ježíše Krista a naše doba*, 1929, *Učení náboženství křesťanského pro věřící církve československé*, 1929.

²³ Spisar v souvislosti se svým pedagogickým působením napsal také čtyři učebnice: *Křesťanskou věrouku v duchu CČS*, 1932, *Křesťanskou mravouku v duchu CČS*, 1932, *Úvod do biblické čítanky Nového zákona*, 1933, a *Biblickou čítanku Nového zákona*, 1933.

²⁴ Členem svazu byla CČS od roku 1930

doktorátu teologie, zde začal působit jako řádný profesor systematické teologie. Toto místo umožnilo Spisarovi změnit také formát svých vlastních teologických prací z dosavadních brožur, článků a separátů k mohutnějším svazkům.²⁵ V tomto období však do jeho života zasáhla i oční nemoc a stejně jako do životů ostatních zhoršující se politická situace. 30. září 1939 byl Spisar předčasně penzionován. Po zavření českých vysokých škol se dále věnoval psaní.²⁶ Po válce se ještě na tři roky k pedagogické práci na fakultě vrátil, účastnil se také II. sněmu církve v roce 1946. V roce 1948 vydal *Ethiku v duchu CČS*, k níž také na fakultě ve školním roce 1948/9 naposledy přednášel.²⁷ Svou aktivní činnost na fakultě ukončil v dubnu roku 1949. V psaní však dále pokračoval.²⁸ Byl aktivní do posledních chvil a své osmdesáté narozeniny oslavil v kruhu své církve. Alois Spisar zemřel 4. září 1955.²⁹

1.2 Formální popis a obsah fragmentu

Fragment Statečného etiky nese název *Úvod do etiky a práva přirozeného*. Nachází se v Ústředním archivu Českobratrské církve evangelické v Praze ve fondu Husovy československé evangelické bohoslovecké fakulty (1919–1944), karton č. 1, sign. C/b. Má 135 stran textu, očíslovány jsou 1-136, strana 8 je ztracena, strana 81 je zdvojená na 81a a 81b, podobně strana 97 na 97 a 97a. Rukopis končí nedokončenou větou uprostřed kapitoly: B. empirismus antropologický. Na základě údajů z korespondence mezi Karlem Statečným a Karlem Farským lze počátky fragmentu klást až do roku 1921.³⁰

Pro snadnější orientaci v dokumentu jsem sestavila obsah, který ve fragmentu chybí. Kapitoly nejsou číslovány, proto nelze jasně určit, která z kapitol je hlavní a která vedlejší, co je důležitější a co méně důležité. Do obsahu pro přehlednost uvádím i různá drobnější rozdělení v textu, které se obvykle do obsahu nevpisují. Od hlavního obsahu je odlišuji italicou. Kapitoly jsem se nijak nesnažila přečíslovat. Úvodní kapitoly očíslovány nejsou,

---

²⁵ *Ideový vývoj CČS*, 1936, *Úvod do věrouky CČS*, 1939.

²⁶ První díl *Věrouky v duchu CČS* vyšel roku 1941, druhý až roku 1946.

²⁷ Napsal však ještě skripta *Dějiny filosofie* a *Dějiny dogmatu*.

²⁸ Učebnice *Výbor ze Starého zákona*, 1951, *Výbor z Nového zákona*, 1951.

²⁹ KAŇÁK. *Na přelomu generací*, s. 132–141.

³⁰ V dopise z 23. září 1921 Statečný Farskému sděluje, že začal psát skripta z morální filosofie. ÚAM CČSH. O úkolu napsat etiku se Statečný zmiňuje též ve výše citovaném dopise A. Tuháčkoví z roku 1924.

jsou očíslovány pouze kapitoly, které rozdělují větší celky. Místy jsou uváděny různé způsoby dělení a třídění, což jsem zachovala podle původní podoby. Očíslované odstavce bez nadpisu do obsahu neuvádím:

Karel Statečný. *Úvod do etiky a práva přirozeného*

Výměr etiky	1
<i>A/ Filosofie věcná, reální</i>	1
<i>B/ Filosofie rozumová a mravní</i>	1
<i>C/ Filosofie morální</i>	1
Prameny etiky	6
<i>A/ tradicionalismus</i>	10
<i>B/ Historismus</i>	10
<i>C/ Fideismus neboli irracionalismus</i>	10
<i>D/ Positivismus</i>	11
<i>E/ Evolucionismus</i>	12
Etika ve stupnici věd	12
Dějiny etiky jako vědy	19
I. Filosofie morální ve starověku, hlavně u Řeků a Římanů	19
II. Etika patristická a scholastická	29
III. Filosofie morální od počátku reformace až do konce stol. XVIII.	33
IV. Filosofie morální od doby Kantovy	42
Poměr etiky k filosofii	57
Poměr etiky k náboženství a teologii	64
Poměr etiky k ostatním vědám sousedním	74
<i>a/ biologie</i>	74

<i>b/ sociologie</i>	75
<i>c/ psychologie</i>	78
<i>d/ právo</i>	79
<i>e/ politika</i>	83
<i>f/ estetika</i>	87
<i>g/ pedagogika</i>	91
Rozsah a rozdělení látky etické	94
1. Etika v užším slova smyslu a etika kulturní	95
<i>1/ Cesta psychologická</i>	99
<i>2/ Cesta filosofická, tj. spekulativní, deduktivní</i>	99
<i>3/ Cesta induktivní</i>	99
2. Etika v užším slova smyslu a etika sociální	101
3. Etika a právo přirozené	105
Rozdělení etiky	108
Díl I. Etika generální neboli všeobecná /povšechná/	118
Hlava I. Mravnost skutků lidských	118
§ 1. Výměr mravnosti	118
Hlava II. Původ mravnosti a mravních představ	125
§ 2. Původ mravnosti vůbec	125
§ 3. Teorie pozitivistická	128
A. Empirism historický	129
Kritika pozitivismu historického	131
B. Empirismus antropologický	135

Podle uvedeného obsahu je zjevné, že ve srovnání s podobnými morálně teologickými a etickými publikacemi rukopis obsahuje zhruba 1/4 – 1/3 celkově plánovaného textu.

Máme-li srovnávat Statečného etiku s *Ethikou* Spisarovou musíme předeslat alespoň v krátkosti několik informací i o Spisarově práci. Spisarova *Ethika v duchu církve československé* vyšla tiskem v roce 1948 v dvoutisícovém nákladu. Na rozdíl od Statečného fragmentu jde o ucelenou učebnici etiky. Už při srovnání obsahu a struktury obou textů si můžeme všimnout řady podobností. Nejmarkantnější je shoda Statečného návrhu budoucí struktury etiky CČS, která se se Spisarovou strukturou shoduje ve všech bodech. Spisar přitom mohl volit i jiný typ struktury. Předpokládám, že Spisar Statečného znal, věděl i o jeho činnosti v oblasti etiky, přesto na něj nijak neodkazuje ani v textu ani v seznamu použité literatury. Zcela o něm mlčí i v přehledu krátkých dějin etiky v CČS, kde se věnuje pouze K. Farskému a sobě.³¹

---

³¹ Nepřímý odkaz na Statečného by mohl být spatřen v citaci ze sněmovní rezoluce naukového výboru, za jejíhož tvůrce bývá považován Statečný. Nejde však o odkaz na Statečného etiku a ani v tomto případě tu jeho jméno není explicitně zmíněno. SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 58–62.

2. Etika Karla Statečného ve srovnání s etikou Aloise Spisara

2.1 Zdůvodnění srovnání a základní rozdíly

Pro hodnocení Statečného etiky jsme se školitelem vybrali co do rozsahu i odborného přístupu jediný srovnatelný text, který byl publikován v Církvi československé jedním ze Statečného současníků. Jak jsem již napsala v úvodu, je nutné zasadit Statečného etiku do širšího kontextu morálně teologických a etických učebnic a popsat ji v kontextu katolických českých a latinských učebnic, s nimiž byl Statečný jako morální teolog na českobudějovickém semináři detailně obeznámen, o čemž svědčí řada jeho recenzí v *Časopise katolického duchovenstva*. Pro základní představu uvádíme v poznámce jejich stručný výčet.³² Dále by bylo vhodné zasadit Statečného etiku do souvislosti s předními etikami jiných konfesí i sekulárními etikami. I s těmito etickými koncepty byl Statečný detailně obeznámen. Vzhledem k rozsahu bakalářské práce se omezím pouze na srovnání s etickým konceptem Aloise Spisara, k ostatním dobovým etickým publikacím přihlédnu jen částečně.

Obdobně jako Statečný se Spisar zabývá vymezením pojmů, předmětu a úkolu etiky jako vědy, jejích pramenů a postavení mezi jinými vědami (Úvod, I). V Části historické (Úvod, II) se zabývá historií etiky, avšak ve větším rozsahu než Statečný se věnuje starověkým stádiím jejího vývoje i jeho jednotlivým zejména novověkým postavám. Dále oba rozebírají etiku teoretickou – mravní normy a jiné stěžejní pojmy etiky, důležité myšlenkové směry v etice (A – Ethika theoretická, I, 1-5, II, 1-4). Ve výrazně větší míře než Statečný se Spisar konkrétně soustředí na etiku křesťanskou (A III, 1) s přihlédnutím k jejímu chápání v Církvi československé (A III, 2). Obsah oddílu B Spisarovy *Ethiky* (Ethika praktická) v etice Statečného zcela chybí (B I, II). Rovněž příloha – seznam literatury – není

---

³² Karel STATEČNÝ. Compendium theologie moralis, juxta probatissimos auctores ad usum Theologorum III. anni et Cleri in cura animarum laborantis a P. Hilario Gatterer a Sexten, Ord. Cap. *ČKD*, 1902/6,7, s. 406–408, 515–517. Karel STATEČNÝ. Ethica catholica generalis... Dr. Joseph Kachník. *ČKD*, 1911/1, s. 83–89. Karel STATEČNÝ. Ethica catholica specialis... Dr. Joseph Kachník. *ČKD*, 1912/6+7, s. 554–558. Karel STATEČNÝ. Compendium theologiae moralis... Augustin Lehmkuhl. *ČKD*, 1911/2, s. 182–184. Karel STATEČNÝ. Casus conscientiae... Augustin Lehmkuhl. *ČKD*, 1911/4, s. 388–390. Karel STATEČNÝ. Ethik und Ästhetik... Dr. Magnus Künzle. *ČKD*, 1911/7, s. 656–658. Karel STATEČNÝ. Lehrbuch der Moraltheologie... Franz M. Schindler. *ČKD*, 1912/2, s. 194–198. Karel STATEČNÝ. Ethik... Johann Ude. *ČKD*, 1913/4, s. 344. Karel STATEČNÝ. Katolická mravouka pro vyšší třídy škol středních... Josef Šimek. *ČKD*, 1913/6, s. 513–515. Karel STATEČNÝ. Moraltheologie... F. A. Göpfert. *ČKD*, 1914/1, s. 102–105.

ve Statečného fragmentu k dispozici. Částečně lze předpokládat obdobné zdroje, neboť oba byli detailně obeznámeni s tradicí morální teologie v katolické církvi, ale i s jinými konfesními i sekulárními etikami. Spisarova práce je však výrazně mladší, zhruba o čtvrt století. Tento posun je v seznamu literatury u Spisara zcela zřetelný.³³

2.2 Výměr etiky jako pojmu a jako vědní disciplíny

Statečný definuje etiku nebo též morální filosofii jako třetí část filosofického systému, který se zabývá řádem, podle něhož se řídí naše vůle. Prameny tohoto vymezení etiky lze podle Statečného nalézt již u Platóna a Aristotela, kteří též dělí filosofii na tři části: logiku, fyziku a etiku. Jak uvádí Spisar, etikou je rozuměna nauka o mravech a lidském jednání, přičemž právě Aristoteles už hovoří o etice jako o vědě. Obsahem etiky je ctnost, která má svůj původ v povaze a srdci člověka.³⁴ Toto rozdělení vydrželo až do 17. století, kdy bylo nahrazeno podobným dělením na filosofii věcnou (fyzika a metafyzika), rozumovou (logika) a morální (etika a právo přirozené). Statečný pak stručně sleduje vývoj a proměny řazení etiky do systému filosofického – proces, kdy na jedné straně existují tendence etiku z oborů filosofických spíše vyřadit na způsob osudu psychologie, přičleňované k biologii (Münsterberg), nebo zase zdůraznit ji jako filosofii zejména praktickou (Masaryk, Bláha), jako vědu normativní (Krejčí), nebo pouze explikativní (Dürkheim, Münsterberg, Lévy-Bruhl, Bláha).³⁵

Statečný definuje etiku jako vědu v polemice s pozitivistickým pojetím Františka Krejčího, který možnost etiky jako vědy zpochybňoval. Statečný definuje vědu jako soustavný výklad a zdůvodnění principů a pravidel jejího předmětu (či předmětů). Předměty vědy lze rozlišit materiální a formální. Materiálním předmětem etiky je podle Statečného svobodná lidská činnost. Statečný též naznačuje možnost rozsáhlé typologie těchto činů: činy vůle samotné – víra, láska, pokora, zášť apod., činy, ke kterým dává naše vůle podnět – modlitba, almužna apod. Formální předmět definuje výrazem správný řád, čímž míní poměr skutků k sobě navzájem a k jejich poslednímu cíli. Jinými slovy jde o řád, kvůli

---

³³ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 331–346.

³⁴ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 7.

³⁵ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 1–3.

kterému se naše skutky nazývají dobrými. Pro názornost srovnává etiku s psychologíí, s kterou má společný materiální věcný předmět – lidské skutky, ovšem odlišný předmět formální – psychologii jde o vznik skutků a jejich fyzickou podstatu, kdežto etice o jejich morální hodnotu.³⁶ Podobné polemiky s pozitivismem nalezneme i v dalších Statečného pracích. Ze starších můžeme uvést jeho polemiku s pozitivismem Herberta Spencera, z pozdějších kritiku pozitivismu v nedokončeném díle *Centrální otázky věrouky církve československé*.³⁷

Spisar si chápání a pojmenování etiky všímá více z pohledu národního a konfesního (které nevynechává ani Statečný), s přihlédnutím rovněž k pojmu etika tak, jak je používán v Církvi československé. Pokud jde o vymezení pojmu etiky, Spisar zdůrazňuje její praktický cíl, proto etika je pro něho především studiem lidských činů. K předmětu etiky dále patří studium podmínek a okolností, za kterých může docházet k takovému jednání, které lze nazvat mravním, a mravními kvalitami tohoto jednání, dobrem a zlem. Úkolem etiky je především zkoumání mravního zákona a jeho norem, včetně jejich původu a vysvětlení podstaty. Etika teoretická objevuje objektivní hodnoty, závazné pro všechny, je to tedy „nauka o mravním zákoně nebo mravních normách, o jejich původu a vzniku, o jejich poznání a platnosti pro lidský život“. Úkolem praktické etiky je pak stanovení mravní povinnosti, aplikace mravních předpisů na život osobní i společenský. Etika je tedy věda nejen explikativní, nýbrž i normativní.³⁸

Při bližším srovnání Statečného *Výměru etiky* se Spisarovými úseky *Názvy, Předmět, Úkol*, vidíme, že jde o obsahově shodný text.³⁹

---

³⁶ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 4–6.

³⁷ Srov. Jiří VOGEL. Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného. In J. VOGEL, D. VIK, [et al.]. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013. 278 s. s. 132–166. Karel STATEČNÝ. *Centrální otázky věrouky Církve československé*. In František KOVÁŘ [ed.]. *Naše dílo*. Praha: Blahoslav, 1927. s. 7–50.

³⁸ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 10.

³⁹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 1–6. SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 7–10.

2.3 Prameny etiky a metoda

Podle Statečného je hlavním pramenem etické nauky naše mravní přirozenost neboli zdravý rozum. Ten odkrývá mravní zásady a zároveň je stanovuje a prohlašuje. Vedlejším pramenem etiky je historie a zkušenost. Historie nás seznamuje s různými etickými systémy v dějinách lidstva. Zkušenost Statečný rozlišuje vnitřní (svědomí, onen zdravý rozum) a vnější (vlastní i cizí), která potvrzuje a rozšiřuje výsledky zkušenosti vnitřní (podobně jako historie). Pro křesťany pak existuje jako třetí pramen nauky o etice Písmo.⁴⁰

Na další existující straně už Statečný hovoří o metodě, zjevně už však pojednání o metodě začalo na straně ztracené. Zde již zmiňuje metodu analyticko-syntetickou (či induktivně-deduktivní, empiricko-spekulativní), která čerpá z obou pramenů – rozumu i zkušenosti.⁴¹ Analytický přístup se uplatní při zkoumání otázky, vychází z konkrétní zkušenosti, syntetický přístup slouží k vysvětlení a hodnocení mravních skutků „na základě jejich nejvyšších a nejabstraktnějších důvodů“. Podle Statečného vykazují obě metody nedostatky. Metoda čistě syntetická podle Statečného přeceňuje možnosti lidského rozumu – sem řadí jednak stoupence teorie čirého práva přirozeného (zejména Rousseaua), kteří pomíjejí vliv zkušenosti i historie a vycházejí výhradně z lidské přirozenosti, jednak racionalisty, ateisty a mnohé deisty (např. Cherburyho, Lessinga a Kanta), kteří zamítají všechno nadpřirozené zjevení.⁴²

Stejně kritický je také k přístupu čistě analytickému, který rozum v otázkách mravních naopak podceňuje; sem podle Statečného náleží:

- 1) tradicionalismus – jednotlivý rozum na takové otázky sám nestačí, potřebuje vnější autoritu, božskou nebo lidskou, tj. rodičovskou, učitelskou, mravní.
- 2) historismus – historie jako jediný pramen všech mravních zásad.
- 3) fideismus neboli iracionalismus – tvrdí nemožnost dokázání Boží existence a jiných náboženských a mravních pravd rozumem, jediným pramenem poznání je víra, vyvěrající

---

⁴⁰ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 7. Strana 8 ve Statečného fragmentu etiky chybí.

⁴¹ Lze snad předpokládat, že na chybějící straně byla zvlášť pojednána metoda čistě syntetická a čistě analytická. Na následující straně je Statečný kritizuje.

⁴² STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 9–10.

ze srdce a ovlivňující trvale vůli. Odtud voluntarismus. Jako příklady uvádí mladého Luthera, Kanta v *Kritice praktického rozumu*, Paulsena, Zieglera a další převážně protestantské myslitele. Zdůrazňuje však, že mladší protestantství zpravidla odmítá již věřit něčemu, co je v rozporu s rozumem, čímž se zmírňuje radikální teze o rozumové nepoznatelnosti ve věcech Božích a mravních.

4) pozitivismus – etika může vycházet pouze ze smyslové zkušenosti, není závislá na žádném metafyzickém předpokladu. Zde Statečný uvádí, že není žádná praxe bez teorie, tj. praktický řád nutně předpokládá nějaký řád teoretický. Nemohla by existovat etika, aniž existují teoretické pravdy, které postulují například metafyzika, logika či psychologie, tj. pravdy jako zákon kauzality, existence Boží, nesmrtelnosti duše atd. Tyto premisy tvoří jakousi osnovu celé etiky, světový názor, z něhož konkrétní etika vychází.

5) evolucionismus v čele s Herbertem Spencerem – tvrzení, že celý svět vznikl a vyvíjí se na základě jakýchsi neosobních mechanismů. Etika vzešla z takového světového názoru by podle Statečného přináležela spíše do vědních disciplín jako fyzika, biologie, psychologie či sociologie, neboť tyto vysvětlují všeobecné zákony dění a vývoje. Zjištěné zákonitosti by pak byly spíše ukazatelem toho, jak se nesvobodní lidé chovat musejí, nikoliv jak se svobodní lidé chovat mají a mohou.

6) skepticismus morální zcela popírá existenci mravních zákonů neměnitelných a platných pro všechny lidi všech dob. Spokojuje se s praktickými pravidly chování a tím také rezignuje na pěstování etiky jakožto vědy.⁴³

Alois Spisar ve svém pojednání o pramenech a metodě etiky odkrývá hlavní zdroj mravního vědomí v dějinách náboženství. Jsou to bohové, kteří dávali lidem mravní předpisy. Během času se však myšlení od náboženství osamostatňovalo (např. v Řecku) a mravnost začala být odvozována z lidského myšlení, z filosofie. Mravní zásady byly chápány stále více jako dílo rozumu a citu. Tyto dvě linie, náboženská a racionální, existují až do současnosti. V novověku se k nim přidává ještě názor, že pramen etiky leží ve zkušenosti smyslové (pozitivní etika, např. Krejčí – pozitivismus uznává za poznatelné jenom to, co je dáno – positum – smyslově. Jen takto pochopenou etiku pak pozitivisté uznávají jako vědu). Pokud jde o etiku v křesťanském náboženství, rozlišuje Spisar etiku katolickou, vycházející z Písma a tradice, evangelickou, vycházející pouze z Písma, a etiku

---

⁴³ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 10–12.

Církve československé, vycházející z náboženské zkušenosti orientované Duchem Kristovým, dochovaným v Písmu a starokřesťanském podání, v husitství, českobratrství, reformaci.⁴⁴ Náboženská zkušenost tedy není jen pramenem samotné víry, ale i mravnosti a mravních norem. Důležité je hledisko, jak by asi Ježíš řešil současné otázky. Náboženskou zkušenost přitom vyvolává v člověku Boží působení. Člověk tedy mravní zákon nevytváří, nýbrž ve svém vědomí nalézá. V tomto Duchu Ježíšově pak vytváří jednotlivé předpisy. Při tom používá také zkušenosti lidské, historické i přítomné, spekulaci, víru i empirii (náboženská zkušenost), cestu spekulativní i pozitivní, ale vždy ve světle Božího působení. Mravnost je nám dána jako vloha k mravnímu poznávání a hodnocení. V otázce mravní nehovoří tedy Spisar o autonomii či heteronomii, nýbrž o theonomii.⁴⁵

Z historického hlediska rozeznává Spisar následující teorie o pramenech etiky:

1) mravní empirismus – vše vychází z lidské přirozenosti a zkušenosti, nikoliv z něčeho nadempirického. Mravní normy se konstituují během dlouhého vývoje obyčejů, mravů jednotlivce i celku. Aby však empirismus vysvětlil, v čem spočívá závaznost takových mravních norem, co umožňuje rozeznat dobro od zla, sahá podle Spisara k pramenům mimoempirickým – hovoří o mravních ideálech, regulujících normách, absolutním a samostatném účelu.

2) mravní apriorismus, kde mravnost a mravní normy jsou člověku dány jako apriorní skutečnosti nadempirickou mocí a nesouvisejí se zkušeností člověka. Tuto danost pak člověk uskutečňuje v empirické zkušenosti.

Spisar považuje za nezbytné sloučit obě tyto teorie, neboť samy o sobě nevysvětlují vznik a původ mravních norem dostatečně. Formální stránku mravních norem, tj. jejich naprostou závaznost, nelze vysvětlit pouhou empirií. Podle Spisara například chce člověk vždy dobro, jen někdy chybí v jeho rozpoznání. Má však v sobě uložen jakýsi mravní smysl, který nevzešel z empirie. Empirií se však naplňuje, realizuje. Formální stránka

---

⁴⁴ Zde Spisar odkazuje na preambuli k ústavě (nebo též k pojmovému určení) ČČS, které Statečný v době, kdy sepsal svou práci o etice, ještě neznal. „Církev československou tvoří křesťané, kteří usilují naplnit současné snažení mravní a poznání vědecké duchem Kristovým, jak se zachoval v Písmu a v podání starokřesťanském i jak dochován jest národu československému hnutím husitským a českobratrským.“ *Zpráva o I. řádném sněmu církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově*. s. 50.

⁴⁵ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 10–12.

mravnosti je tedy původu mimoempirického, apriorního, zatímco materiální stránka mravnosti, tj. obsah mravních norem, je záležitostí empirickou.⁴⁶

Mezi teoriemi vysvětlujícími vznik a původ mravních norem, jsou podle Spisara zásadní následující:

1) eudaimonismus individuální čili utilitarismus, v němž mravní normy vycházejí z poznání, že určité jednání přináší člověku užitek a prospěch, jiné škodu. To první je pak prikazováno. Prospěchem je myšlen buď blahobyt zevní, hmotný (hrubší verze eudaimonismu), nebo blahobyt vnitřní, duševní klid, blaženost (jemnější a mravnější verze). Proti této teorii staví Spisar námitku, že nevysvětluje existenci takových mravních norem, které vyžadují od člověka značnou obětavost nebo jsou čistě obřadní, žádnou blaženost nevyvolávající. Zejména však tato teorie není s to vysvětlit naprostou závaznost mravních norem.

2) eudaimonismus sociální, který učí, že mravní normy vzešly z vůle celku, ze snahy o blaho společnosti. Tato teorie slučuje mravní normy s normami právními, rozdíl mezi nimi je jen ten, že právní normy se opírají o moc, kdežto mravní normy pouze o pokárání či schválení ze strany společnosti. Spisar nepopírá příbuznost mravních a právních norem, ale konstatuje, že mravnost má být duší práva, nejsou tedy zcela rovnocenné. Někdy je z hlediska mravního možno i vystoupit proti společnosti (Ježíš, Hus).⁴⁷

3) teorie teleologická, podle níž mravní normy slouží dosažení určitého cíle, po němž člověk a lidstvo touží. Cílem je dokonalý život, uplatnění nejvlastnější lidské přirozenosti. Zde se Spisar táže, co povýšilo právě tento cíl na nejvyšší, a zda se vlastně nejedná o teorii eudaimonistickou (to pokud byl tento účel poznán empiricky) nebo aprioristickou či metafyzickou (pokud byl tento cíl stanoven mocí nadempirickou).

4) teorie evolucionistická – patří mezi empiristické teorie, mravní normy podle ní vznikly vývojem z pudů původně zdravých i nezdravých, tj. prospěšných či neprospěšných zachování života. Nositelé zdravých pudů spíše přežili. Spisar vývoj mravních názorů nepopírá, nicméně se táže, na základě čeho vzniklo přesvědčení, že některé pudy mají být pěstovány a jiné potlačovány. Pokud vzniklo ze zkušenosti, jedná se podle něj opět o

---

⁴⁶ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 123–125.

⁴⁷ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 125–127.

eudaimonismus, pokud vzniklo z víry a vědomí, že tyto pudy souvisejí s určením člověka, jedná se opět o teorii aprioristicko-metafyzickou či náboženskou.⁴⁸

5) aprioristická teorie tvrdí, že mravní normy jsou člověku vrozeny ve formě svědomí (Kantův praktický rozum nebo autonomní svobodná vůle). To má vždy stejný obsah. Případně jsou mravní normy považovány za dílo intuitivní schopnosti lidské přirozenosti (Bolzano, Husserl, Scheler). Podle Spisara svědomím nelze vysvětlit mravní normy, protože svědomí mravní normy netvoří, nýbrž již předpokládá. Otázka je, jak se tyto normy do svědomí dostaly, jak svědomí vzniklo. Navíc tato teorie nevysvětluje různý obsah mravních norem, protože přehlíží stránku zkušenostní. Mravní norma má stránku formální (smysl pro dobro, pravdu atd., existující apriorně) a materiální, obsahovou, kterou formuje zkušenost.⁴⁹

6) teorie metafyzicko-náboženská spojuje formální i obsahovou stránku mravních norem s náboženstvím, buď jako hotové příkazy vložené do náboženského vědomí lidstva (pak je to teorie aprioristická), nebo předpokládá při vzniku a vývoji mravních norem rozhodující náboženský vliv zprostředkovaný psychologicky a empiricky. Spisar přijímá ze všech uvedených teorií pouze tuto variantu metafyzicko-náboženské teorie. Vysvětluje všechny potřebné otázky (původ, vývoj i závaznost mravních norem), a navíc z historie vyplývá, že mravnost byla ve spojení s náboženstvím od nejstarších dob. Samotný obsah mravních norem, jejich rozlišnost, vnímá Spisar jako záležitost vývoje od primitivního k vyspělejšímu. Morálka nezávislá na náboženství začala být budována až starořeckou filosofií, která tvoří etiku jako vědu. Znovu se takové pokusy odehrály v novověku, přičemž příčinu toho Spisar nevidí v práci přesného myšlení, ale v proticírkevní a protináboženské zaujatosti. Skutečnost, že v přírodních národech po obsahové stránce mravních norem převládají kultické a rituální příkazy a předpisy nad sociálními a humánními, vysvětluje Spisar tak, že přírodní náboženství mají v moci ovládající svět menší důvěru než náboženství vyspělejší. Prostřednictvím kultu se přírodní národy snaží tyto moci více ovládat nebo si je naklonit.

I náboženství ovšem obsahuje v sobě snahu po blaženosti, štěstí a životě, proto nelze tyto pohnutky vylučovat ani z mravnosti. Představu o štěstí a životě však nedává jen empirie,

---

⁴⁸ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 127.

⁴⁹ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 128.

ale i metafyzika (úvahy) a náboženství, které řeší otázku po smyslu pomíjivého lidského života z pohledu věčnosti.⁵⁰

2.4 Etika ve stupnici a klasifikaci věd

Již z kapitol o výměru etiky jako vědní disciplíny a o pramenech a metodách etiky je zřejmé, že etika bude u Statečného v klasifikaci a stupnici věd zaujímat přední místo. Statečný se tak projevuje jako konzervativní myslitel, který oceňuje postavení, jež bylo etice přiděleno již ve starověku a domnívá se, že dobové trendy (např. Masaryk) snad časem etice toto postavení navrátí. V úvodu kapitoly o etice ve stupnici věd Statečný upozorňuje, že již Platón a Aristoteles kladli etiku do filosofie vedle logiky a fyziky, což přetrvalo i ve filosofii scholastické, jež se dělí na filosofii věcnou (fyziku a metafyziku), filosofii rozumovou (logiku) a filosofii morální (etiku a přirozené právo).⁵¹

Dále si všímá proměn v zařazení etiky do systému věd během novověku. Zásadní vliv měla podle Statečného klasifikace věd, jak ji vypracoval Bacon v letech 1606–1623 podle tří hlavních forem duševní činnosti, jimiž jsou paměť, fantazie (obrazotvornost) a rozum. Těm odpovídá historie, poezie a filosofie. Filosofii dále rozdělil na přirozenou teologii, kosmologii (přírodní filosofii) a antropologii, a přírodní filosofii na teoretickou přírodní filosofii, kam zařadil fyziku a metafyziku, a na operativní technickou přírodní filosofii, kterou rozdělil na mechaniku a přirozenou magii. Etiku zařadil spolu s logikou a politikou pod antropologii. V Baconově rozdělení už tedy etika není třetím polem filosofie, kam řadí teologii přirozenou, kosmologii a antropologii, ale spolu s logikou se stává součástí individuální antropologie, resp. částí psychologie.⁵² Baconův rozvrh je pak ukončen politikou jakožto součástí sociální antropologie. Baconovo dělení má navíc hierarchickou povahu. Disciplíny závislé na fantazii a paměti jsou podřízeny disciplínám závislým na rozumu. Nejvyšší význam pak má první filosofie ve smyslu univerzálního základu vědění.⁵³

---

⁵⁰ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 128–132.

⁵¹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 12–13.

⁵² Individuální antropologie neboli fyziologie a psychologie

⁵³ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 13. Statečného popis klasifikace věd u Bacona není zcela jasný. Srov. Wolfgang RÖD. *Novověká filosofie I. Od Francise Bacona po Spinozu*. Praha: Oikumené, 2001. 383 s. s. 21–22.

Statečný připomíná, že Baconova hierarchická klasifikace měla ve své době zásadní vliv. Podobnou klasifikaci, která z Bacona přímo vychází, má i d'Alembert. Přijímají ji například i Bentham či Ampér, u kterých však klasifikace již vychází z vědních předmětů, nikoli z forem duševní činnosti. V této době dochází k rozdělení věd na vědy přírodní a vědy „duchové“.⁵⁴

Další zásadní krok učinil podle Statečného Comteův pozitivismus. Jeho monisticko-pozitivistická soustava Baconovo hierarchické rozdělení opouští a vědy řadí vedle sebe v lineárním sledu. Podle Comtea jsou všechny vědní objekty přírodní (přirozené) povahy. I v této soustavě je etika nesamostatnou vědou a spolu s psychologií se stává součástí sociologie. Comteovu klasifikaci upravuje Spencer a dělí vědní disciplíny na vědy abstraktní, abstraktně konkrétní a konkrétní. Ke konkrétním vědám zařazuje sociologii a psychologii, avšak etika i v tomto členění zůstává nesamostatnou vědou. Rovněž odmítá existenci nějakých „duchových věd“ a všechny dosavadní duchovní vědy nahrazuje sociologií. S tímto členěním nesouhlasí řada filosofů včetně některých sympatizantů pozitivismu jako např. Milla nebo nověji Wundta, který řadí etiku do systematické filosofie podobně jako estetiku a filosofii náboženství, jež všechny chápe jako součást filosofie ducha a pododdíl metafyziky.⁵⁵

Nakonec zmiňuje Statečný ještě klasifikaci věd Masarykovu, která vědy dělí na teoretické a praktické, teoretické pak dále na konkrétní a abstraktní a vše podřizuje filosofii. Jádrem filosofie pak nachází v etice, čímž se podle Statečného v podstatě vrací k Platónovu pojetí.⁵⁶

Mírnější pozitivisté mravnost chápou jako fakt sociální, jenž je ve vztahu k jiným sociálním faktům a lze jej objektivně zkoumat. Praktické etice, která se zabývá souhrnem našeho

---

⁵⁴ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 13–14.

⁵⁵ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 14–16.

⁵⁶ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 16. Masarykova klasifikace je složitější, než jak ji Statečný naznačuje. Filosofii, která zastřešuje celkovou klasifikaci věd, Masaryk specifikuje pomocí čtyř principů: 1. Každá věda musí být pěstována filosoficky, tj. se zaměřením k celku, 2. „K tomu napomáhá logika. Logika abstraktní a zejména noetika jakožto uvědomění našeho poznávání, logika konkrétní klasifikací a organizací poznatků a věd, logika praktická návodem, jak pracovat.“ 3. Mocný impuls pro filosofii vycházel vždy z konkrétních potřeb, proto jejím jádrem byla vždy etika. 4. Nakonec filosofie v užším smyslu – metafyzika – je vědeckou „vševědoudností“ (Masaryk tím míní zastřešující vědění). Výraz vědecká naznačuje omezenost této vševědoudnosti, kterou Masaryk chápe ve smyslu Komenského pansofie. Masaryk zde také poznamenává, že vědeckou filosofii klade do protikladu k teologii, kterou z klasifikace věd zcela vylučuje. Srov. Tomáš G. MASARYK. Rukověť sociologie: Podstata a metody sociologie. *Naše doba*, roč. 8., 1901, s. 11–12.

jednání, odpovídá teoretická etika, která chápe mravnost jako sociální jev, proto etiku řadí k sociologii. Tento přístup uznávají podle Statečného například Durkheim, Lévy-Bruhl, Bláha. Radikální pozitivisté (např. Krejčí) pokládají etiku za samostatnou vědu a oproti umírněným pozitivistům ji umisťují spíše za psychologii než za sociologii. Podle Krejčího jde o vědu abstraktní, bez psychologie nelze vědeckou etiku pěstovat, zatímco bez sociologie se obejde.⁵⁷

Podle Statečného je správné, že etika se v hierarchii věd vrací na její vrchol, přičemž argumentuje logickou podřízeností jedněch věd jiným podle cíle, kdy cíl etiky je nejvyšší, neboť etika se zabývá samotným smyslem lidského života čili posledním cílem, kterému všechny ostatní vědy slouží. Tím se etika stává smyslem všech ostatních věd.⁵⁸

Pro Aloise Spisara nemá otázka po samostatnosti etiky či její podřízenosti některé jiné vědě velký význam. Důležité pro něj je, že se o vědu jedná a zde už je pak samozřejmý fakt, že je v souvislosti s jinými vědami, případně i v závislosti na některých z nich. Za její nejbližší vědecké partnery považuje teologii a filosofii. Pokud jde o vývoj postavení etiky v hierarchii věd, konstatuje, že se v 19. století vlivem pozitivismu etika jakožto samostatná věda ani neuznává, což se zase později mění jaksi z nezbytí, protože etiku, alespoň tu nenáboženskou, nebylo možno přehlížet úplně. Po překonání nejryzejšího pozitivismu pak zaznamenáváme opětovný příklon k etice jako vědě, a zde zmiňuje Spisar podobně jako Statečný Wundta a Masaryka, ačkoliv u něj čerpá nejprve ze *Základů konkrétní logiky* z roku 1885, ve které Masaryk etiku staví stejně jako teologii mimo stupnici věd jako praktickou vědu, později se (podobně jako Statečný) odvolává na Masarykovu *Rukověť sociologie* (1901), ve které je etika pochopena jako jádro filosofie neboli cíl celé stupnice věd. Zmiňuje také Krejčího, který samostatnost etiky uznává v případě, že jde o etiku pozitivní, neopírající se o metafyziku ani náboženství, ale zároveň i Rádla, který pozitivismu vytýká chápání etiky začasť jen jako vědy popisné o jednání lidském, přičemž podle Rádla je nutné napřed vědět, co je a co není mravné. Spisar se explicitně ztotožňuje právě s Rádlem.⁵⁹

Za zvlášť ožehavou však Spisar považuje otázku po vědeckosti etik teologických. Problém není v jejich předmětu, nýbrž ve stránce formální, v jejich principech a metodách. Za

---

⁵⁷ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 16–17.

⁵⁸ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 18.

⁵⁹ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 12–15.

vědeckou podle něj nemůže být považována taková teologická etika, která prohlašuje své postuláty, prosazované autoritou příslušné církve, za neomylné a nezměnitelné. Avšak teologická etika, která své mravní normy hledá, vyvozuje a zkoumá vedená nikoliv rozhodnutím církve, ale duchem Ježíšovým, má vědecký ráz stejně jako etika vázaná „duchem pravdy“.⁶⁰ Podle Spisara neexistuje dualismus přirozeno/nadpřirozeno, nýbrž veškeré jsoucno i pravda jsou přirozené i nadpřirozené zároveň, v závislosti pouze na úhlu pohledu – ze strany člověka či ze strany Boha.⁶¹

Podle Spisara vědeckost teologické etiky nijak nezpochybňuje, jestliže nachází vysvětlení závaznosti mravního zákona v transcendentnu, tj. v Bohu. K takovému vysvětlení totiž vede zákon kauzality, „kardinální předpoklad veškerého jsoucna a všeho poznání“.⁶² Ihned však Spisar dodává, že nemá na mysli pouze přírodní kauzalitu, která není účinnou příčinností, nýbrž jen ekvivalencí.⁶³ Teologická etika je naopak přínosem, neboť na rozdíl od etiky pozitivistické a určitého typu etiky filosofické, které nezohledňují transcendentní příčiny mravní závaznosti, etika teologická tak činí, a může tudíž zodpovědět zásadní otázku po příčině této závaznosti. Náboženská zkušenost je zároveň zkušeností mravní. Bůh nepůsobí jen mimo člověka, ale i v jeho náboženské zkušenosti (jež je onou zkušenostní složkou etiky jako vědy).⁶⁴

Ze srovnání obou textů je opět zjevná výrazná obsahová podobnost mezi Statečným a Spisarem. Spisar se pouze nezabývá některými filosofy formulujícími etické principy mezi středověkem a Wundtem. Podrobně ovšem o nich informuje ve svém přehledu dějin etiky. Podrobněji než Statečný se zabývá Masarykovou studií z roku 1901 *Rukověť sociologie: Podstata a metody sociologie*, a stejně jako Statečný i Spisar se soustředí na Masarykův výrok: „Jádrem filosofie je ethika.“ Statečný se přirozeně nezabývá Rádlovou *Moderní vědou*, která vyšla až v roce 1926, tj. po sepsání jeho textu o etice. Skoro totožný obsah obou etik a místy i stejná řazení slov lze nalézt v odstavcích odkazujících na české

---

⁶⁰ Boží vůle je garantem absolutnosti mravního zákona, avšak člověk jej chápe vždy jen relativně, nedokonale, a proto se musí vždy znovu o pochopení pokoušet. Mravní zákon je absolutní, avšak mravní normy jen relativní. SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 15–16.

⁶¹ V tomto stanovisku se Spisar odvolává i na katolickou teologii, která rovněž neuznává možnost oddělovat přirozené od nadpřirozeného. Podle Spisara však není možno chápat určitou tradici jako neměnné zjevení Boží, neboť není ničím jiným než dobovým pokusem o vystižení Boží pravdy. SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 16.

⁶² SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 16.

⁶³ V ní jedno přechází do druhého, přičemž nevzniká nic nového.

⁶⁴ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 16–17.

filosofy Bláhu a Krejčího. Statečný se však již na tomto místě nevěnuje otázce křesťanské etiky jako vědy, kterou Spisar podrobně rozvíjí.

2.4.1 Poměr etiky k filosofii

Vztahu etiky k ostatním vědám se Statečný věnuje ještě v jedné části svého fragmentu, a to v kapitolách o poměru etiky k ostatním vědám, především k filosofii a teologii. Sama etika podle Statečného náleží k filosofickým disciplínám, a sice jako jejich završení. S tím je podle Statečného v rozporu stanovisko pozitivismu, kterému věnuje rozsáhlý exkurz v kapitole o poměru etiky k filosofii, kdy podle pozitivismu lze etiku pěstovat pouze na základě smyslové zkušenosti, s vyloučením jakéhokoli metafyzického, resp. filosofického názoru. Pro pozitivismus je pak úkolem filosofie jakási koordinace či regulace všech věd za účelem dosažení jednotného názoru na svět. Filosofie postuluje problémy, které jiné vědy řeší. Etika je nutně pro pozitivismus nejfilosofičtější ze všech disciplín, neboť se zabývá tím nejvyšším, co je na světě k zabývání – jeho nejdůležitějším zjevem, jímž je člověk, přičemž „mravnost a mravní vývoj jsou indexem kultury a kulturního vývoje“,⁶⁵ a pochopit tento vývoj znamená pochopit svět a člověka v něm.⁶⁶

Etika je formována názorem na svět a souvisí se smyslem života. Přestože Statečný považuje za oprávněný názor, že poměr mezi filosofií a etikou je poměrem mezi filosofií a praxí, zdůrazňuje, že nelze etiku dedukovat z filozofických systémů.⁶⁷ Praktičnost etiky spočívá v tom, že zabývání se etickými problémy nutí člověka přemýšlet o sobě a společnosti, vytvářet si světový názor a udržovat své jednání v souladu se svým myšlením. Navíc úkolem etiky není nutně pouze regulace ostatních věd, tj. není to pouze disciplína formální, jak pozitivisté tvrdí, ale může mít i úlohu objektivní, materiální, mít svůj vlastní

---

⁶⁵ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 58.

⁶⁶ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 57–59.

⁶⁷ Statečný rozlišuje mezi filosofickými myšlenkami, které mají umravňující význam, a filosofickými systémy, které jej nemají. Etika také byla nutně dříve než filosofie, která se začala zabývat etikou až v momentě, kdy se sama ocitla v rozporu s náboženskými představami, o něž se tradiční morálka opírala. Zakladatelem filosofické etiky, která opět připouštěla možnost objektivní platnosti mravních norem, se stal Sokrates, a v metafyzice etiku pevně ukotvil Platón. Z jeho pojetí vychází také křesťanská etika, a to po celý středověk. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 59.

předmět. Takovými disciplínami mohou být například podle Münsterberga přinejmenším noetika a metafyzika.⁶⁸

Podle Statečného je při řešení poměru mezi etikou a filosofií nutné vzít v úvahu fundamentální otázky každé etiky – „co je mravnost a jak vzniká řád, v němž záleží mravní závaznost“. Tyto otázky nelze zodpovědět před řešením celé řady teoretických pravd, ke kterým musí své slovo říct „logika, noetika, metafysika, psychologie, kosmologie, antropologie a filosofie náboženství“. Teprve podle toho, jaká zaujmeme stanoviska k těmto disciplínám, budeme pak podle Statečného řešit i otázky etické. Proto jinak bude řešit etické otázky darwinista, jinak teista a jinak filosof, který vychází buď z determinismu, nebo z indeterminismu. Proto je nutno trvat na stanovisku, že každá vědecká etika předpokládá nějaký vědecky a filosoficky zdůvodněný pohled na svět. Etika bez takového předpokladu je etickým paradoxem. Etika, která popírá metafyziku a jejímž typickým představitelem je podle Statečného právě etika pozitivistická, je sice schopna stanovit „jakýs takýs relativně platný mravní řád, tj. jakousi etiku populární a osobní“, ale není schopna vytvořit „etiku, která by na základě platných a závazných mravních norem“ vytvářela jednotný a dostatečně zdůvodněný morální systém.⁶⁹

Spisar vztah mezi filosofií a etikou rovněž chápe jako blízký, ačkoliv je pěstována poněkud odděleně jak od oné pozitivisticky chápané filosofie, která vidí jako svůj úkol budování světového názoru na základě výtěžků ostatních věd, tak i od metafyziky, s kterou ji přesto často pojí úzké vztahy.⁷⁰ Podle Spisara mohou pozitivisté oddělovat etiku od filosofie jen tehdy, pokud filosofii chápou výhradně jako čistou spekulaci nezohledňující zkušenost. Spisar konstatuje, že však sám pozitivismus je svého druhu filosofií, neboť je teorií. Jiná otázka je, zda filosofie postačí etice ke zdůvodnění mravnosti a k výkladu vzniku mravních norem. Zdůvodnit mravnost může kromě náboženství uspokojivě už jen metafyzika, (podle Spisara však s menší průkazností).⁷¹

---

⁶⁸ Pravdivost tohoto názoru podporuje Statečný poněkud úsměvně působícím argumentem, že totiž kdyby tomu tak nebylo, nemohla by existovat filosofická fakulta. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 60–61.

⁶⁹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 62–63.

⁷⁰ O tom svědčí i názvy etik jako morální filosofie, praktická filosofie nebo filosofie mravnosti.

⁷¹ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 17.

2.4.2 Poměr etiky k náboženství a teologii

Statečný si na začátku svého pojednání o poměru etiky k náboženství a teologii všímá, že stejně jako v případě vztahu etiky a filosofie existují snahy laické etiky popřít původní úzké spojení mezi etikou a náboženstvími, která byla podle pozitivismu původně jen světovými názory, výklady světa. Podle těchto laických etik teprve s rozvojem mravnosti se etizuje i náboženství a bohové se stávají tvůrci a garanty mravního řádu.⁷² Statečný s těmito postoji nesouhlasí, ovšem připouští, že náboženství – a to zejména ve společnosti moderní – je jen jedním z faktorů mravnosti. Společnost ve stádiu mravní autonomie – což je většina moderních společností – pro kterou se náboženství a mravnost překrývaly, svou mravnost od náboženství odlučuje. Náboženství se stává jen světovým názorem saturujícím jakési potřeby duše. Nadpřirozená autorita tak nemusí nebo mimo náboženství ani nemůže být původcem mravnosti a mravní praxe. Mravný může být i člověk nenábožný. Každopádně mezi pozitivisty a filosofy vědy panuje shoda, že etika jakožto věda musí být na náboženství a teologii nezávislá. Pozitivisté pak požadují nezávislost etiky jak na teologii zjevené, tak na teologii přirozené i na metafyzice. Mimo pozitivismus se však připouští alespoň souvislost etiky s metafyzikou. Důsledně laickou etikou se tak zdá být pouze etika pozitivistická. Statečný na tomto místě pozitivismu vytýká i určitou nedůslednost – etika má být nezávislá na každé teologii i na každé metafyzice, nicméně i pozitivistická etika vychází z jiných věd a je na nich tudíž závislá. A ostatně i věda jako taková (jak píše např. pozitivista Krejčí) předpokládá nějakou prapříčinu, kterou však považuje za nepoznatelnou.⁷³

Jako další, ještě radikálnější příklad odtržení etiky od závislosti na jakémkoliv jiném zdroji než na životě samotném Statečný uvádí tzv. etické hnutí (součást hnutí nezávislé etiky), které staví čistě na přírodních zákonitostech a na základě života. Statečný však popírá, že by nějaká etika mohla existovat nezávisle na nějakém vědeckém či filosofickém světovém názoru. I mravný jednatel má nějaký názor na svět. U Statečného je to především

---

⁷² STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 64.

⁷³ Nemožnost nezávislosti etiky na nějakém světovém názoru nebo jiné teorii připouští i semipozitivismus. Připouští i souvislost mezi etikou a teologií, určité styčné body jako hledání smyslu bytí. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 64–67, 73. Statečný se tímto aspektem pozitivismu zabývá velice detailně ve studii: Karel STATEČNÝ. *O Spencerově „Nepoznatelném“*. *Kritický rozbor první kapitoly Spencerovy „Filosofie souborné“*. Praha: Rohlíček & Sievers, 1904. 145 s.

světový názor křesťanský, a proto pro něj je „mravnost lidská výsledkem poměru člověka k Bohu“. Spojení etiky a teologie považuje za evidentní už proto, že neplatí, co tvrdí pozitivismus, že se zcela rozcházejí ve svých předmětech a principech. Podle Statečného je někdy naopak obtížné určit mezi dogmatikou a etikou jasné hranice.⁷⁴

Spisarův názor na vztah mezi etikou a vědou se profiluje čistě na základě etiky, jak ji chápe Církev československá. Tato etika vychází z náboženské zkušenosti orientované Duchem Ježíšovým.⁷⁵ Pozitivistický odmítavý postoj k nábožensky pojaté etice považuje za neoprávněný potud, pokud etika teologická zachovává již zmíněné kritérium vědeckosti, tj. neprosazuje nějaké nehybné církevní pravdy, nýbrž je hledá a zkoumá vlastníma kritickými očima. Teologický etik je vázán Duchem Kristovým, pozitivistický etik pravdou – která je však podle Spisara také Boží. Etika teologická se opírá o své teoretické světonázorové východisko právě tak jako pozitivistická o své. Náboženská zkušenost teologické etiky je právě tak zkušeností jako jiné empirické zdroje pozitivistů. Avšak sama filosofie, bez podpory teologie, na vysvětlení stěžejních etických problémů nestačí.⁷⁶

2.4.3 Poměr etiky k ostatním vědám

Již v kapitole o poměru etiky k filosofii Statečný dospěl k závěru, že při řešení poměru mezi těmito dvěma disciplínami je nutné vzít v úvahu fundamentální otázky každé etiky – „co je mravnost a jak vzniká řád, v němž záleží mravní závaznost“ a že tyto otázky nelze zodpovědět před řešením celé řady teoretických pravd, k nimž říkají své slovo také další vědecké disciplíny. Vedle toho si Statečný v kapitole sledující místo etiky v klasifikaci věd všímá, že si celá řada věd činí zvláštní nárok na etiku jako svou součást nebo poddisciplínu. Proto považuje za nutné zabývat se biologií, sociologií, psychologií, právem, politikou, estetikou a pedagogikou.⁷⁷

---

⁷⁴ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 67–74.

⁷⁵ Spisar zde pravděpodobně reaguje na definici významu Ježíše od Farského a Kalouse: „Křesťanskému člověku jest Ježíš věčně živým zákonem mravnosti a náboženství.“ Karel FARSKÝ, František KALOUS. *Československý katechismus*. Příbram: CČS, 1922. 26 s. s. 10.

⁷⁶ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 18–19.

⁷⁷ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 74.

Biologie vřazuje člověka do souvislosti s celou živou přírodou a umožňuje mu pochopit jednotu mezi sebou a přírodou, což s sebou nese také dopady v oblasti etiky, zejména ve vztahu člověka ke zvířatům, „jichž k životu svému užívá a jimiž se živí“.⁷⁸

Sociologie je v pozitivismu chápána jako jakási teoretická báze etiky jakožto praxe, a proto etiku řadí mezi sociální vědy. Mravnost je zásadní součástí či projevem společenského života, a protože sociologie se obecně zabývá zákonitostmi sociálních dějů, stává se etika jakousi její podmnožinou. Statečný pozitivistický pohled odmítá a k tomu podotýká, že mravnost je záležitostí nejen sociální, ale také individuální, přičemž ta se dokonce zdá být původní. A všímá si, že i někteří pozitivisté chápou etiku jako samostatnou disciplínu nebo ji kladou spíše do těsnějšího sousedství s psychologíí.⁷⁹

Psychologii bývá považována vedle filosofie za vědu etice nejbližší. O její poznatky se etika opírá v řadě svých předpokladů. Proto se v současnosti při formulování vědeckých principů etiky bez jejích výsledků neobejdeme. Psychologie nám dává nahlédnout do vlastního nitra, pomáhá nám porozumět bližním a různým aspektům mezilidských vztahů.⁸⁰

Již z názvu práce *Úvod do etiky a práva přirozeného* je zjevné, že Statečný právu v poměru k etice přisuzoval mimořádné postavení. Oproti tomu pozitivismus úzký vztah práva a etiky popíral. V tomto postoji se odvolával na Kanta, který považuje předměty těchto dvou věd a jejich metody a principy za rozdílné. Jeho následovníci však někdy z etiky činili součást právovědy, někdy z právovědy část etiky či z nich činili jedno.⁸¹ Pozitivismus považuje právo za funkci vnější organizace společnosti, která se opírá o její kolektivní vůli. Mravnost pak vyměřuje okruhy činnosti jednotlivců a je podmínkou jejich důsledného jednání ve společnosti. Právo se tak jeví jako podmínka důsledného jednání jednotlivců, jako obor širší než obor mravnosti, neboť se zabývá i činnostmi nepodléhajícími hodnocení mravnímu. Mravní obor se však jeví být širší než obor práva v tom, že mravní

---

⁷⁸ Na tomto místě se Statečný kriticky vyjadřuje k „citlivůstkářství“, které některým lidem brání zabíjet zvířata kvůli své obživě. Vegetarián přehlíží, že i ostatní entity živé přírody, v této souvislosti především rostliny, jsou našimi vývojovými předstupni a podle panpsychistů jsou dokonce rovněž oduševněny. Z uvedené formulace to vypadá, že možnost oduševnění zvířat je menším důvodem k „citlivůstkářství“ než fakt, že jsou naším předstupněm. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 74–75.

⁷⁹ Jako příklad uvádí dva významné české pozitivistické filosofy, A. Bláhu, podle kterého je etika součástí sociologie, a F. Krejčího, podle něhož jde o samostatnou vědeckou disciplínu. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 75–78.

⁸⁰ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 78–79.

⁸¹ Statečný zde připomíná novokantovce H. Cohena.

činnost jednotlivce má vést „k posílení duševní životnosti jiného jedince, společnosti“, může se týkat činnosti, jež dosavadní právní řád neošetřuje a nezná, a může vést k potřebě změny právního řádu, jako tomu bylo např. v případě zrušení útrpného práva. A zatímco právní řád je akceptován částečně z donucení, mravní řád je nesen dobrovolností jednotlivců, což obohacuje duchovní život celé společnosti. Právní a mravní řád se pronikat mohou, ale nemusejí. Statečný se vymezuje vůči pozitivistickému názoru, že právo a mravnost pocházejí z různých principů a že používají zcela různé metody. Podle Statečného má naopak etika nejbližší právě k právu a nikoli, jak se domnívají pozitivistické proudy, k psychologii a sociologii. Materiálním předmětem etiky i práva jsou lidské skutky. Liší se však předmětem formálním, tj. tím, k jakému řádu tyto skutky vztahují – zda k právnímu či mravnímu. Nicméně ani právní řád se neobejde bez řádu mravního.⁸²

Také politika jako umění spravovat společnost se musí řídit určitými pravidly, odvozenými od určité teorie, vědy. Příslušná věda má však na rozdíl od ostatních čistých věd charakter spekulativní, deduktivní, nikoliv induktivní. V politické filosofii se ani tak nezkoumá, jako spíš útočí. Politika se často dostává do konfliktu s etikou – právě proto, že je dosud v jakémsi předvědeckém stádiu. Morálka politická směřuje k vnějšímu úspěchu, je utilitaristická, jejím hnacím motorem není svědomí, nýbrž jakýsi vnější momentální zisk. Politika je schopna volit ne-dobro, pokud to žádá prospěch strany nebo společnosti, který byl právě stanoven cestou spekulativní. Morálka politická se vyznačuje tím, že nebere zřetel na celek. Pozitivisté odmítají podříditi politiku morálce, jak to prosazoval Aristoteles a Platón, avšak v souladu s Kantem, Herderem a Comtem považují hodnocení mravní za osu hodnocení vůbec. Statečný v tomto bodě v podstatě s pozitivistickým stanoviskem souhlasí a dovozuje, že by etika měla prostupovat i politické počínání. Uvědomuje si, že politika a etika mají odlišné úkoly – politika má chránit právo, právo prostředkuje mezi politikou a mravností, ale tyto úkoly by měly spočívat na stejných mravních principech. A politika i etika by měly mít společné cíle, zejména prospěch celku.⁸³

Vztah etiky a estetiky je podle Statečného vystaven riziku dvou možných extrémů – podřízení krásna dobru (Fichte) nebo dobra krásnu (Herbart). Pozitivisté mezi nimi nevidí žádnou podřazenost ani nadřazenost a Statečný se s tím ztotožňuje. Pozitivisté však

---

⁸² Statečný nezapomíná upozornit, že obsahem právního řádu jsou nejen věci mravně indiferentní, ale za jistých okolností se v něm mohou ocitnout i věci, které jsou s mravním řádem v rozporu. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 79–83.

⁸³ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 83–86.

považují za správnou takovou interpretaci Kanta, podle níž krásno je jev dobrem koordinovaný. K poznání pravdy dochází v estetickém prožívání jako v mravním jednání. Pojem estetiky je zároveň širší než pojem etiky, neboť estetickému hodnocení může podléhat cokoliv, etickému jen lidské činy.⁸⁴

Vztah estetiky a etiky naráží i na problém definice krásna. Ve scholastice je jeho výměr záležitostí metafyziky. V tomto pojetí lze konstatovat, že většina věcí vykazuje jakousi krásu, když ne jinou, tak aspoň tu metafyzickou. Takto pojaté krásno není s pojmem dobra a pravdy koordinováno, nýbrž z nich vyplývá. Ve scholastice je krásno nerozlučně spjato s dobrem a pravdou, zdá se nám krásné to, co je dobré a pravdivé. Věc podle něj nemůže být krásná, není-li dobrá a pravdivá aspoň metafyzicky, když ne morálně.⁸⁵

Průsečíkem estetiky a etiky mají být lidské činy, které, jsou-li morální, jsou zároveň estetické. V umění se projevuje dvojí vnímání – že dobré umění musí být dobré i mravně, a naopak že umění je na morálce nezávislé. Podle Statečného může platit oboje, neboť některé umění vůbec nesleduje látku morální. Přesto takové dílo může být estetické. Zároveň dílo s morální aspirací nemusí esteticky uspokojit.⁸⁶

Pedagogika je podle Statečného zcela od etiky odvislá, nejvíc ze všech věd, neboť etika je pedagogice cílem – nikoliv ve smyslu pouhého naučení se pravidel, ale skutečné mravní výchovy jednotlivce. Stěžejní úlohu při působení mravní výchovy hraje osobnost a autorita učitele. Vyučovaná etika však nesmí mít podobu třídní nebo jinak partikulárně motivovanou, nýbrž musí se jednat o řád založený v univerzální všelidské a všennárodní lásce. Proto jsou také nevhodné specializované etické systémy.⁸⁷

Spisatelův text věnovaný vztahu etiky k ostatním vědám je mnohem stručnější. Podrobněji pojednává pouze o poměru k filosofii a k teologii. Vztahy etiky k dalším vědám hlouběji nerozebírá, pouze je konstatuje. Navzdory této odlišnosti lze ovšem nalézt jednoznačnou shodu ve vyjmenování jednotlivých věd, které jsou pro etiku důležité: biologie, sociologie,

---

⁸⁴ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 87–88.

⁸⁵ Jako typický scholastický příklad uvádí Statečný ropuchu. I ropucha je krásná, protože je pravdivá. Neboli je jednotou jednoho ze tří transcendentních přívlastků jsoucna, které se vzájemně zahrnují – dobra, pravdy a krásy. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 88–89.

⁸⁶ K esteticky i eticky výjimečně exponovaným dílům počítá Statečný např. Dostojevského *Zločin a trest*, Tolstého *Annu Kareninu*. Naopak za dílo umělecky třeba dobře zvládnuté, ale esteticky a tím i eticky špatně provedené považuje např. zobrazení pohlavního aktu mezi mužem a ženou nazvané „das mache ich jeden Tag“. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 90–91.

⁸⁷ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 91–93.

psychologie, právo, politika, estetika a pedagogika, a je o nich stručně pojednáno ve stejném pořadí.⁸⁸

2.5 Rozsah etické látky

Spisar se touto otázkou samostatně nezabývá, proto se v této kapitole pokusím shrnout pouze Statečného pohled. Statečný v úvodu tohoto oddílu konstatuje, že se doposud nepodařilo přesně vymezit, odkud až kam vlastně etika sahá. V současnosti se lze setkat s různými představami a typy dělení. Předmětem etiky je mravnost, což je sám o sobě pojem málo exaktní. Oblastmi, u kterých je třeba řešit jejich zařazení nebo nezařazení do portfolia etických subdisciplín, jsou zejména etika kulturní, etika sociální a nauka o přirozeném právu.⁸⁹

2.5.1 Etika kulturní

Etika kulturní vysvětluje vznik, podstatu a vývoj mravnosti na základě induktivně-kritického rozboru kultury. Vychází hlavně z historie a analýzy vzdělanosti, neboť pouze poznání mravního života lidí v minulosti umožňuje jeho pochopení v současnosti a stanovení příslušných mravních norem. Dalšími zdroji poznatků je sociologie, etnologie a psychologie. Etika v dějinách je určitým procesem zduchovnění lidstva (Schleiermacher, Rothe). Zasahuje veškeré oblasti života. Statečný zmiňuje profesora Jodla a jeho myšlenku, že etika je jednak součástí vědy a všeobecné intelektuální kultury a jednak ústí do určité techniky utváření dokonalého a šťastného lidství.⁹⁰

Statečný neuznává kulturní etiku jako jediný způsob, jakým odpovědět na otázku, co je mravnost. Ačkoli přináší řadu pozoruhodných poznatků, není její příspěvek k řešení dané otázky zásadní. Etika musí být nejen návodem, jak správně žít, ale i teorií, která takový návod zdůvodňuje. Podstatným předmětem takové teorie musí být nauka o tom, co je

---

⁸⁸ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 19–20.

⁸⁹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 94–95.

⁹⁰ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 95–97.

vlastně mravnost. K tomu však není třeba dělat z etiky „formální knihu dějin“, jak to požaduje Schleiermacher. Analogicky není úkolem etiky křesťanské stanovit základní linie všech životních forem a norem vyplývajících z křesťanského ducha. Jednotlivé oblasti života mají své vlastní zákony, které pouze spadají pod všeobecné zákony etické. Úkolem etiky je především vyložit, proč považujeme určité myšlenky za pravé a za závazné. K tomu můžeme použít cestu:

- a) psychologickou, která může prokázat, že jen určitý způsob nakládání s přirozenými pudy může vést k harmonickému vývoji,
- b) filosofickou, která spekulativně přichází k poznatku, že mravnost je nutná,
- c) historicko-kritickou neboli induktivní cestu, která mravní pravdy odvozuje z konkrétních případů a tím chce dokázat jejich pravdivost.⁹¹

Etika kulturní je pak fragmentem historicko-kritické práce. Líčí mravní dobra jakožto převraty životních forem, způsobené silou mravní ideje. Tato mravní dobra mají původ především v přirozených pudech. Podle Statečného ale takové životní formy nemohou být obsahem etiky, neboť se mohou vyskytnout i mimo mravní souvislosti. Úkolem etiky je přítomnost a budoucnost, minulost přísluší vědě historické. I tak má etika dost problémů dosud nevyřešených, natož aby se zahlcovala ještě dějinami. Etika ať se spokojí s úlohou systematickou.⁹² Není a nemá být teorií kultury.⁹³

2.5.2 Etika sociální

Etika sociální je polem zájmu zejména moderních empiristů a pozitivistů. Jejich ideál sociální etiky je podle Statečného především ideálem ve smyslu nacionálně-ekonomickém. Jedná se o jakýsi etický socialismus, kde mravní je podřízeno sociálnímu. Stejně jako etika kulturní dává i etika sociální větší důraz na nauku o mravech, dobrech než na nauku o povinnostech a ctnostech. Akcentuje vnější blahobyť jako zdroj dobra vůbec. Vlastně jde spíše o sociologii. Mezi moralisty, kteří úzce propojují etiku kulturní a sociální, patří např. Jhering, Höffding, Paulsen, Lévy-Bruhl (mravnost jako sociální jev). Jiní

⁹¹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 97–99.

⁹² Statečný neusiluje poznatky z historie z etiky zcela vyloučit, jen by neměly tvořit převahu jejího obsahu.

⁹³ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 99–101.

moralisté vidí podstatný rozdíl mezi etikou a sociologií, přesto se domnívají, že etika se musí zabývat rovněž podstatnými sociálními formami jako rodinou, společností či státem. Etika osobní se neobejde bez vazby k etice sociální.⁹⁴

Ačkoliv i samo křesťanství má zjevné sociální aspekty (Sk 2,44–47), které se posléze promítají do křesťansky orientovaných etik (Schleiermacher), zdůrazňuje Statečný, že původní charakter křesťanské mravnosti v novozákonním a rovněž reformačním smyslu je především niterně osobní a její vztah ke společnosti a kultuře je až sekundární. V teologické etice se také pojetí etiky z tohoto výhradně sociálního hlediska příliš neuchytilo. Rovněž pojetí mravního dobra takřka výhradně jakožto dobra sociálního je podle Statečného příliš jednostranné. Souhlasí s cílem, jak ho vytýčil etice Kant, Fichte nebo Herbart a jímž je stanovení směrodatné normy pro osobní život lidské vůle, definování podstatného rozdílu mezi dobrem a zlem – nikoliv rozměňování etiky v jednotlivých oblastech lidského života či vědách a jejich technických zákonitostech.⁹⁵

2.5.3 Etika a přirozené právo

V následující podkapitole o vztahu etiky a přirozeného práva se Statečný vrací k některým tezím, které vyslovil v předchozí kapitole o poměru etiky k vědě.⁹⁶ Nauka o právu byla vždy jedním z cílů křesťansky orientované etiky. Až koncem 17. století vystoupil proti tomuto spojení Kristian Thomasius, který požadoval nezávislost práva na morálce. Jeho názory došly velkého ohlasu (zejména mezi právníky). Rovněž Kant odděluje právovědu a etiku jasnou hranicí, neboť podle něj tyto dvě vědy vycházejí z různých principů, řeší odlišné problémy a používají odlišné metody. Odpůrci oddělení etiky od práva učinili alespoň určitý kompromis, když rozdělili morální filosofii na nauku o mravnosti a nauku o právu. V moderní době se však v etice ustálil názor, že právo, jmenovitě právo přirozené, je etice podřízeno. Toho se drží také Statečný, neboť ctnost spravedlnosti, podporovaná právem, je částí počestnosti vůbec, čili řád právní je částí řádu mravního. Též je možné podle Statečného argumentovat tím, že morální filosofii dělíme na část všeobecnou (o

---

⁹⁴ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 101–103.

⁹⁵ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 103–105.

⁹⁶ Srov. např. odstavec o novokantovcích z kapitoly o poměru etiky a práva, který je v podstatě totožný. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 79 a 106.

podstatě předmětu a pramenech mravnosti) a část zvláštní (o jednotlivých mravních předpisech neboli povinnostech). Tyto povinnosti se dále dělí podle dvou hlavních ctností na povinnost lásky a povinnost spravedlnosti, která je neodlučitelná od pojmu práva, a proto musíme k tomuto místu připojit ještě nauku o právu. Přirozené právo tak stojí v nejužší vazbě k etice. A protože se právo dělí na soukromé a veřejné, je v posledku nutné připojit k etice i nauku o společnosti a státu. Na tomto místě se tak poprvé ukazuje hrubý obrys etiky Československé církve, kterou se Statečný pokusil sestavit.⁹⁷

2.6 Rozdělení etiky

Jak jsme viděli v závěru kapitoly o etice a přirozeném právu, Statečný dospívá k určitému základnímu rozdělení etiky, jehož by se v budoucnu měla držet Církev československá. A srovnáme-li toto rozdělení s rozdělením Spisarovým, zjistíme, že je v podstatě totožné, ovšem Spisar neposkytuje žádné ideové zdůvodnění pro toto rozdělení, pouze konstatuje, že etika se dělí určitým způsobem.⁹⁸ Naproti tomu Statečný viděl v rozdělení etiky zásadní otázku a věnoval tomuto tématu značnou pozornost. V pozadí zřejmě stojí vědomí nutnosti zvolit vlastní originální cestu, kterou by se Církev československá měla v budoucnosti ubírat. Statečný v podstatě vybírá jedno z možných katolických rozdělení etiky, všímá si, že nejvýznamnější protestantské práce o etice dospívají k podobnému rozdělení. Toto rozdělení pak Statečný volí jako nejvhodnější a nejpoužitelnější i pro Církev československou.

Kapitolu o možném rozdělení křesťanské etiky zahajuje přehledem různých rozdělení katolických i protestantských etik. Nejprve představuje jedno z možných rozdělení katolických, s nímž se v závěru ztotožňuje. Jde o klasické členění na etiku generální (všeobecnou), jejímž předmětem je mravní řád vůbec, a etiku speciální. Všeobecná část etiky vysvětluje základní pojmy a všeobecné základy a předpoklady mravního řádu. Stěžejním pojmem je mravnost, vykládá vznik a vývoj mravních představ, povahu mravnosti, mravní principy a normy a prameny mravnosti. Etika speciální je aplikací

---

⁹⁷ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 105–108.

⁹⁸ Spisar nevysvětluje, proč etiku rozdělil způsobem, jakým ji rozdělil. Pouze konstatuje, že takto se etika dělí. Rozdělení vyjmenoval na celé straně textu. SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 89.

etických principů z části první na různé druhy lidské činnosti v životě individuálním i sociálním.⁹⁹

Dále Statečný představuje další typy členění, například členění konzervativních katolických moralistů, kteří používají členění etiky do částí tří: pojednání o základech morální teologie, o předpisech a o svátostech.¹⁰⁰

Nejednotnosti členění si všímá i v protestantské etice. Nejprve uvádí třídílné dělení: etika (teorie), asketika (pravidla pro její použití v praxi), kasuistika (příklady morálních rozhodnutí). Někdy jsou zachovány pouze etika a asketika. Podobně Kant dělí filosofickou mravouku na nauku elementární (dogmatika a kazuistika) a metodickou (katechetika a asketika). Pozdější protestantská etika asketiku jako nauku o prostředcích k získání a uchování ctnosti buď zamítá (Schleiermacher) nebo alespoň upozaďuje. Rovněž odmítá kazuistiku, která málo respektuje individualizující se jednotnost mravního zákona. Zejména kantovští bohoslovci používali dělení etiky na čistou a upotřebenou, kdy čistá etika měla odvozovat mravní ideje výhradně z čistého myšlení. Taková etika však byla příliš abstraktní. Ani rozdělení etiky na formální a materiální (Schleiermacher) nebylo ideální. Dělí svou filosofickou morálku na tři části podle tří hlavních mravních pojmů – nejvyššího dobra, ctnosti a povinnosti.¹⁰¹

Charakteru křesťanské mravnosti se zdůrazněním její niternosti podle Statečného lépe odpovídá takové rozdělení etiky, které nejdříve vykládá smýšlení křesťanova a poté jeho uplatňování. Ani to však Statečnému nepřipadá dost výstižné, neboť toto rozdělení příliš odlučuje vnitřní od vnějšího. Analogické námitky uvádí vůči dělení Köstlinovu (život vnitřního člověka / jeho uplatňování na venek) či Franckovu, který zřejmě zanedbává zkoumání předpokladů pro vznik křesťansko-mravního života a jejich uskutečňování v praxi. Statečný by v tomto případě raději volil rozdělení trojdílné na předpoklady (faktory) – proces tvoření křesťanské mravnosti s nejbližším jeho výsledkem v křesťanské osobnosti – její různotvárné projevování se v individuálním životě ctnostném v nejdůležitějších kruzích sociálních.¹⁰²

---

⁹⁹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 108–109.

¹⁰⁰ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 109.

¹⁰¹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 109–112.

¹⁰² STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 112–113.

V závěru kapitoly se Statečný podrobně věnuje již výše zmíněnému členění etiky v Církvi československé. Předmětem první části etiky, etiky generální (všeobecné) by měly být problémy teoretické neboli všeobecné mravní pojmy a zásady nebo též všeobecná teorie mravnosti a všeobecná teorie práva. Obsahem speciální části etiky, která je vyvozením praktických důsledků z teoretických problémů, by měly být zejména aplikace všeobecných zásad a předpokladů etické teorie na člověka jakožto individuum i člena lidské společnosti. To předpokládá další rozdělení na etiku individuální (má řešit povinnosti člověka k Bohu, k sobě a k bližnímu) a etiku sociální (Statečný ji na jednom místě nazývá též sociologií – má řešit práva a povinnosti člověka v rodině, ve společnosti a ve státě).¹⁰³

2.7 Fragment Statečného generální etiky

K vlastnímu náčrtu etiky Československé církve se Statečný dostává až na 118. straně rukopisu, na straně 135 však rukopis uprostřed věty končí. Po rozdělení na etiku generální a všeobecnou se tak Statečný dostal pouze k nástinu etiky generální, aniž by však vyčerpal veškerou její látku. Fragment generální etiky se skládá z nadpisů označených jako Hlava I. a II. – Mravnost skutků lidských a Původ mravnosti a mravních představ – jimž jsou podřazeny tři paragrafy: Výměr mravnosti, Původ mravnosti vůbec, Teorie pozitivistická, z nichž poslední pojednává o empirismu historickém a empirismu antropologickém.

2.7.1 Mravnost skutků lidských

Mravnosti jakožto abstraktnímu pojmu musí odpovídat něco reálného. Neexistuje sama o sobě, jediné ve formě mravního činu. Pojem mravnost je tedy jakýmsi přívlastkem charakterizujícím určitou vlastnost lidského činu. Ontologickým důvodem, který činí skutky mravními, je pak jejich metafyzická a morální dokonalost. Metafyzicky dokonalý je takový čin, který odpovídá podstatě (přirozenosti) jsoucna (člověka). Mravně dokonalý je

---

¹⁰³ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 114–117.

čin, který odpovídá jeho přirozenosti mravní. Výrazem této mravní přirozenosti člověka je přirozený mravní zákon. Jemu tedy musí čin odpovídat, aby mohl být nazván mravním.¹⁰⁴

Někteří morální filosofové chápou pojem mravný jako synonymum pojmu mravně dobrý. Kant pojem moralita používá jako protislova pojmu legalita. Legalita přitom charakterizuje čin, který je v souladu se zákonem, avšak byl vykonán pouze z donucení nebo prospěchu či jiných pohnutek, než je pohnutka povinnosti. Pouze pohnutka povinnosti vůči zákonu, bez ohledu na jiné osobní motivace, je pohnutkou charakterizující moralitu.¹⁰⁵

U katolických teologů a morálních filosofů nacházíme tři názory na podstatu mravnosti.

1) Mravnost spočívá ve vztahu svobodného činu k mravnímu pravidlu. Statečný si však všímá, že tento názor neurčuje, jaká má být povaha tohoto vztahu.

2) Mravnost spočívá ve vztahu souhlasu či nesouhlasu svobodného skutku k mravnímu pravidlu. Tento přístup podle Statečného řeší nedostatek přístupu předchozího, avšak zaměňuje mravně dobré a mravně zlé s mravním vůbec.¹⁰⁶

3) Mravnost není něco věčně od svobodného skutku odlišného, nýbrž způsob, kterým čin z rozumu a vůle vychází. K mravnosti pak náleží dvě podmínky:

a) aby rozum plánovaný čin posuzoval ve vztahu k mravnímu pravidlu,

b) aby se vůle pro onen čin sama svobodně rozhodla.

Tento názor považuje Statečný za nejtrefnější a definuje mravnost jako „závislost činu od svobodné vůle a od rozumu přihlížejícímu k mravnímu pravidlu“.¹⁰⁷ Mravním pravidlem podle křesťanské etiky je Boží vůle, která se projevuje rozumnou přirozeností člověka a zákonem věčným (zjeveným v Písmu).¹⁰⁸ Statečný kritizuje názor, že mravnost záleží v řiditelnosti (regulabilitě) činu, neboť jeho zastánci dost jasně tuto řiditelnost nedefinují. Mravnost vidí Statečný spíše v oné aktuální regulaci než v regulabilitě jako takové.¹⁰⁹

---

¹⁰⁴ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 118–119.

¹⁰⁵ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 119–120. S tímto vymezením legality a morality se Statečný ztotožňuje. Tamtéž, s. 122.

¹⁰⁶ Skutek, který je v soulase s mravním pravidlem, je zván mravně dobrým, skutek, který v soulase s mravním pravidlem není, je zván mravně indiferentním.

¹⁰⁷ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 120.

¹⁰⁸ Tomáš Akvinský ztotožňuje skutek mravní se skutkem vědomým a dobrovolným, tj. se skutkem lidským. Statečný doplňuje, že pouze svobodný skutek je skutek lidský, zatímco nesvobodný skutek je skutkem člověka.

¹⁰⁹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 120–122.

Předmětem morálního činu může být:

- a) věc, jejíž přirozenost je takové povahy, která konvenuje rozumu, tj. dokáže v něm probudit lásku nebo odpor. Jako příklad takového předmětu uvádí Statečný Boha;
- b) činnost, která rozumovému jsoucnu odpovídá v takové míře, že je schopna jej přimět příslušný čin vykonat, případně se mu vyhnout. Tak rozumovému jsoucnu odpovídá mluvit pravdu a vyhnout se křivé přísaze.

Ani takto vykonávané činy však ještě nemusejí být morální – buď pokud ještě jednající nechápe důvody dobra a zla morálního (děti) nebo když jednající činí něco sice vědomě, ale bez vztahu k morální povaze těchto činů (činnosti považované jednajícím za morálně indiferentní, resp. takové činnosti, kdy jednajícího vůbec nenapadne uvažovat o jejich moralitě - jako např. četba).¹¹⁰

2.7.2 Původ mravnosti a mravních představ

Na tom, jak morální filosof zodpoví otázku po původu mravnosti, závisí podle Statečného celý jeho následný etický systém. Stanovení tohoto původu pak závisí zejména na metodě, s jakou k otázce přistoupí.

Pokud použije metodu spekulace, dospěje ke třem možným hlavním teoriím.

1) První teorie tvrdí, že mravní představy vznikají výlučně z principů subjektivních, jimiž mohou být:

- a) nutnost morální ideje (Shaftesbury, Hutcheson, Hume, Robinet, Heid, Jacobi)
- b) vrozené ideje (Platón, Descartes, Leibniz)
- c) rozum nebo vůle nadané silou produkovat mravnostní pojmy a normy subjektivní i objektivní.

Tuto teorii zastávají tradicionalisté, kteří zpochybňují schopnost rozumu poznat samostatně příslušné pravdy, takže potřebuje Boha, který ony pravdy do mysli uloží. Podobně ontologisté a okasionalisté učí, že věčné ideje můžeme poznávat jen v Bohu.

---

¹¹⁰ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 123–124.

2) Druhá teorie, pozitivistická, odvozuje mravnost z principu čistě vnějšího, tj. z kultury a výchovy. Mravnost není projevem lidského ducha původním, nýbrž sekundárním. Jejím zdrojem je zkušenost, a to zkušenost sociální, rozvíjená na základě vrozených citů a pudů. Vývoj mravnosti je záležitostí přírodního procesu.

3) Třetí teorie, realistická, hledá původ mravnosti v principu vnitřním i vnějším, tj. v povaze mysli i v řádu věcí a našich činů správně pochopených. Realisté učí, že morální ideje vyvíjí naše mysl, a sice buď pomocí rozumu (Hegel, Kant, Herbert) nebo vůle (Fichte, Hartmann, Paulsen, Wundt, Schwarz ad.)¹¹¹

Následující paragraf Statečný věnuje druhé z těchto teorií, teorii pozitivistické, která vychází z tzv. čistého empirismu, jenž nabývá dvou základních podob, které se však vzájemně více či méně přibližují. Jde o empirismus historický a empirismus antropologický. Statečný plně představuje pouze empirismus historický a jeho kritiku, k empirismu antropologickému napsal necelou stranu. Zde Statečného rukopis končí.¹¹²

Empirismus historický chápe podle Statečného mravnost jako zvyk (mrav) vyvinutý v určitém kulturním okruhu. Podobně je pojímáno právo – jako tradiční společenský řád. Rozdíl je pouze v šíři jejich záběru (právo má záběr užší) a formě vymahatelnosti (právo má k dispozici vynucovací prostředky). V obou případech pochází autorita přinášející, garantující a vynucující ohled k tomuto řádu ze strany společnosti jakožto entity jednotlivci nadřazené. Mravnost i právo tedy podle této teorie spočívají v mravu, obyčeji. Statečný má k tomuto pojetí výhrady a podporuje je také stanoviskem Wundtovým, který, ač sám autor etiky empiristické, neodvozuje mravnost pouze z mravu, práva a náboženství. Mrav (obyčej) slouží k započetí mravního vývoje, ale jeho původ leží mimo motivy mravního vědomí. Mrav je plodem potřeby ochrany jednotlivce i společnosti. Až posléze se podle Wundta přidružují k mravu také motivy dobrého jednání – motivy mravnostní. Tak se mrav (obyčej) postupně odlučuje od mravnosti. Avšak mravnost nevznikla pouze jako odvozenina od obyčeje.¹¹³

Podle Statečného empiristická teorie přináší pochopení mravnosti jako prostého jednání v souladu se zvykem. Mravní povahu tohoto zvyku a pohnutky jednotlivce při jeho

---

¹¹¹ Přehled uvedený na příslušných stranách je dost nepřehledný. Statečný se několikrát se vrací k tomu, co již napsal. Pokusila jsem se text uspořádat tak, aby jeho struktura dala jasnější smysl. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 125–128.

¹¹² STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 128–135.

¹¹³ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 129–131.

dodržování tato teorie přehlíží. Nemůže ani takové hodnocení provést či pro něj poskytnout prostředky, neboť takto pojatý mrav nemá žádné měřítko mimo sebe sama. Nemůže být tudíž „pramenem apodiktických imperativů“. Protože empirismus takové měřítko sám postrádá, často podle Statečného vytváří jakýsi empirismus ideálnější, v němž společnost kromě zachování vlastní existence buduje tvořením mravů také svůj „život citový“, harmonii, vzájemnou úctu a ohled mezi jednotlivci atd. Zde už existuje nějaký předpoklad vnitřního souhlasu jednotlivce s tímto ušlechtilým cílem práce jeho vlastního ducha. Jedinec má pochopit, že jeho vlastní zachování souvisí se zachováním společnosti a na tomto základě se mohou rozvíjet jeho postoje ke společnosti. Statečný poukazuje na to, že zde se vlastně objevují myšlenky jako mravní ideál, regulující normy, absolutní cíl apod. – ty však nemají empirický podklad, neboť pocházejí z povahy duchovní osobnosti člověka, která má transcendentní charakter, a empiristé je tak neuvádějí oprávněně.¹¹⁴

Empirismus antropologický předpokládá vznik mravnosti a mravních představ především z pudů a citů, zejména z pudu sebezáchovy a užití života a příslušných citů, které vytvářejí v člověku představu dobra a dober. Sem spadají podle Statečného zejména myšlenky evolucionistů (Spencer). Člověk, který utvořil společnost, nahlíží jisté činy jako dobré a jiné jako špatné podle toho, jak jej tomu naučili rodiče, vládcové či bozi. Tato vnější ustanovení chápou darwinisté jako první morální pravidla („vnější imperativy“).¹¹⁵

Jak jsme viděli již v kapitole o pramenech etiky, také Spisar se podrobně zabývá vznikem a původem mravních norem. Zmiňuje základní přístupy k této problematice – empiristické a idealistické či aprioristicko-intuitivistické teorie. Mravní empirismus charakterizuje tvrzení o původu mravnosti v lidské zkušenosti, mravní normy jsou zde vyjádřením vývoje obyčejů, zvyků. Spisar se však táže, jak může tato teorie objasnit vědomí povinnosti, závaznosti mravních norem a rozdíl mezi dobrem a zlem. Empirismus je sám nucen sáhnout po vysvětleních, jež už čistě empirická nejsou. Používá pojmů jako mravní ideály, regulující normy, absolutní účel atd.¹¹⁶ Mravní apriorismus vidí původ mravních norem v nadempirické moci, která je člověku dává. Tuto danost pak člověk uskutečňuje ve zkušenosti. Spisar konstatuje, že obě teorie mají svou částečnou oprávněnost, je však

---

¹¹⁴ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 132–134.

¹¹⁵ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 135.

¹¹⁶ Výhrada Statečného je skoro úplně stejná, včetně výtky o použití myšlenek idealistických. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 124.

třeba je spojit v jednu. Formální stránka mravních norem – jejich absolutní závaznost – nemůže být vysvětlena empiristickou cestou. Vyvíjet se může jenom něco již existujícího. Smysl pro dobro a pravdu, které člověk od přirozenosti má, je však sám o sobě prázdný a člověk jej naplňuje díky zkušenosti. Tak vzniká obsahová stránka mravnosti.¹¹⁷

Pokud jde o zdůvodnění mravních norem, Spisar poukazuje na to, že mravní normy formulované nezávisle na náboženství nijak svou závaznost nezdůvodňují. Spisar si proto všímá, jak se příslušné teorie tyto normy odůvodnit pokoušejí. Teorie eudaimonistická (individuální i sociální) zdůvodňuje závaznost mravních norem tím, že jejich dodržování přináší prospěch a užitek. Spisar však odmítá, že by toto vysvětlení postačovalo k tomu, aby vysvětlilo absolutní a všeobecnou platnost mravních norem. Kde se bere v člověku neodbytné vědomí jejich naprosté závaznosti, není podle něj tímto nijak objasněno. Teorie teleologická a evolucionistická, které argumentují naplněním lidského účelu, vývojem a pokrokem, nezodpovídají podle Spisara danou otázku, neboť mravní jednání není vedeno účelností, jak ji stanovují lidé, nýbrž účelem daným onou mocí, která mravní smysl do člověka uložila. Pokud jde o pokrok a vývoj, není řečeno, co to vůbec je, a pokud jde o jejich cíl, ani zde se nelze spokojit s konstatováním, že cíl, který má absolutně zavazovat, může být subjektivním lidským výmyslem.¹¹⁸

Naproti tomu aprioristé nastolují opačný problém, když se úsilí o zdůvodnění mravních norem prostě vzdávají. Podle nich mravní normy zdůvodnění nepotřebují a ani nesnesou. Avšak tím vlastně očekávají od člověka jakousi slepou víru, což už Kanta přimělo k tomu, aby hledal původ svého mravního kategorického imperativu v myšlence o inteligibilním světě a jeho požadavku.¹¹⁹

Ani mravní empirie ani apriorismus se tedy neobejdou bez nějakého typu transempirického vysvětlení závaznosti mravních norem. Tento fakt pak nastoluje další otázku – jakou povahu musí mít ona transempirie, aby stačila na zdůvodnění mravnosti? Metafyzické pojetí transempirie na takové zdůvodnění nestačí – materialistická metafyzika vychází jako ze základu ze hmoty, která nemyslí, svobodně nechce, působí nutně, a tudíž nevysvětlí duševno vůbec, tím pádem ani existenci mravních norem. Totéž se dá říci o světě idejí bez vůle. Pouze taková metafyzika, která za základ světa považuje

---

¹¹⁷ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 124–132.

¹¹⁸ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 132–133.

¹¹⁹ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 133.

činitele jako ducha myslícího a sebeurčujícího, nanejvýš moudrou vůli, tj. metafyzika spiritualistická a voluntaristická, může mravní normy zdůvodnit.¹²⁰ Tato metafyzika už se však dotýká náboženství. Náboženské vysvětlení je však podle Spisara silnější, neboť není hypotézou, spekulací, ale vychází z vnitřní zkušenosti člověka. Rozumové poznání je užší než poznání víry. Je třeba obojího, syntézy rozumu a víry, ale teprve odstoupení od vlastního rozumu k rozumu a vůli nadlidského činitele může učinit z mravních norem oporu našeho jednání. Vůle jednajícího je tak odvozována z vůle a moci absolutní činitele po výtce dobrého, zosobněného dobra, nikoliv z moci a vůle empirické (lidské), která kromě dobra dokáže konat i zlo (případně z moci indiferentní, z moci bez vůle).¹²¹

Srovnáme-li úvodní kapitoly Statečného a Spisarovy generální etiky, vidíme, že se oba texty v mnoha ohledech liší. Struktura zůstává shodná, Spisar ji však musel naplnit novým obsahem, tak aby zapadl do kontextu s dalšími kapitolami, jejichž tématům se již Statečný nevěnoval.

2.8 Dějiny etiky jako vědy

Na závěr v krátkosti shrnu kapitoly, které oba autoři věnují dějinám etiky. Jak Statečný tak Spisar věnují tomuto tématu poměrně velký prostor. Statečný postupuje od Řeků, kde etika jako věda vzniká, když předtím zmíní doklady o náznacích mravního řádu v dobách daleko starších, jakož i o určitých etických systémech přírodních národů tehdy i dnes. Etice vědecké podle něj předchází různá mravně orientovaná pořekadla, přísloví či příběhy vypravované pro příslušné poučení, najdeme je u národů nekulturních i kulturních, v buddhismu, bráhmánismu, v Egyptě, u Židů, Řeků a v dalších starověkých civilizacích. V Řecku souvisí rozvoj etiky jako vědy s rozvojem filosofie samotné, přičemž zlomový okamžik zasazuje Statečný do 5. století př. n. l., kdy kosmologie byla vystřídána antropologií a kdy sofista Protagoras vysloví, že „měřítkem všeho je člověk“.¹²² Dalšími

---

¹²⁰ Stoikové, Leibniz, Locke, Kant. Srov. SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 134.

¹²¹ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 134–139.

¹²² Protagoras vnímá mravnost jako něco subjektivního, je to tedy mravnost relativní, měřítkem je užitečnost. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 22.

postavami významnými pro rozvoj etiky jsou Sokrates¹²³ a Platón, u nějž posledním odůvodněním mravnosti je idea nejvyššího dobra. Aristoteles přesunuje příčinu rozdílu mezi dobrem a zlem do přirozenosti věcí. Rozvíjí se principy eudaimonistické, hédonistické, kynické a stoické, které se budou uplatňovat v různých etikách až do novověku. V římské etice měl vliv hlavně stoicismus. V raném křesťanství (patristika) dochází k zásadnímu vlomení náboženství do etiky, resp. jedno s druhým se neoddělitelně propojuje.¹²⁴ Z období scholastiky, během níž se dostává do centra zájmu křesťanských myslitelů Aristoteles, se Statečný zastavuje zejména u díla Tomáše Akvinského, jehož zpracování Aristotela z křesťanských pozic se stalo základnou další katolické etiky.¹²⁵

Od období reformace se rozdělují cesty etiky katolické a protestantské. Statečný konstatuje, že na katolické straně převládá v etice autorita církve a propojení víry a rozumu, zatímco na straně protestantské je nejvyšším soudcem ve věcech víry i mravů jednotlivec, a složka rozumová ve věcech vědy, tj. i etiky, jednoznačně převládá. Filosofie začíná převažovat nad teologií.¹²⁶ V 16. – 19. století si Statečný všímá linie víceméně „pozitivistických“ etických systémů,¹²⁷ a rovněž obnovy metafyzického materialismu a epikureismu.¹²⁸ V reakci na luterský důraz na milost Boží jako princip mravnosti, na popření jakékoliv svobody vůle člověka v otázce jeho spásy, vyvstává podle něj i v prostředí protestantském myšlenka morálního autonomismu člověka.¹²⁹ Ta vrcholí Kantem a nakonec Comtem. Statečný pak pokračuje přes sociální utilitarismus, mravní skeptiky, pesimisty a relativisty.¹³⁰ Nakonec charakterizuje etiku soudobou – etiku katolickou vidí jako dosud zakotvenou ve scholastice. V protestantských myšlenkových oblastech si všímá dvou hlavních linií dobové etiky – sociálního eudaimonismu,

---

¹²³ Sokrates si všímá motivace jednání a je přesvědčen o objektivně platných normách lidského chování. Není podstatné, jak věci vnímá jednotlivec, ale jak je chápe člověk jako rod. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 22.

¹²⁴ Podrobněji Statečný rozebírá etiku Augustinovu. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 31.

¹²⁵ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 19–32.

¹²⁶ Jak konstatuje i sám Statečný, započal tento vývoj už mezi pozdními scholastiky, tj. dlouho před začátkem reformace, a nominalisty ze 13. a 14. století uvádí jako předchůdce morálního pozitivismu. Ve stejné linii pokračují později Bacon, Hobbes, Locke a Hume. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 33–36.

¹²⁷ Cumberlanda, Shaftesburyho, Reida v Anglii, Bodina a Baylea ve Francii nebo Grotia v Belgii. Od 17. století se začíná také odlučovat výuka morální filosofie od výuky práva. Jako jednoho z prvních v tomto ohledu jmenuje Pufendorfa. Tato celá linie vrcholí Comtem. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 36–38.

¹²⁸ Gassendi, Helvetius. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 39.

¹²⁹ Zde na prvním místě jmenuje Spinozu. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 40.

¹³⁰ Schopenhauer a později po něm Nietzsche, jehož „vůli k moci“ a vývoj k nadčlověku Statečný přiřazuje do proudu evolucionismu. STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 42–50.

vycházejícího z Comta, a progresismu. Další linie protestantské etiky se opírá o argumentaci především biblickou, jiná naopak křesťanské předpoklady z etiky zcela vynechává.¹³¹

Spisarova Část historická je výrazně delší a podrobnější, nepřináší tolik jmen, ale podrobněji se věnuje stěžejním vlivům a myšlenkám a více prostoru věnuje etice křesťanské a etickým prvkům různých starověkých náboženství, existujících v dobách ještě před rozvinutím etiky jako vědy.¹³² Podrobněji se zabývá etikou antickou, ale na rozdíl od Statečného také židovskou, se zvláštním zřetelem k Ježíšovi jako jejím završením. Zastaví se také u islámu, v křesťanství se – opět na rozdíl od Statečného – daleko podrobněji zaobírá jednotlivými církevními otci. Statečný a Spisar se opět scházejí u zastavení nad etikou Tomáše Akvinského, vzápětí však Spisar zamíří do prostoru české reformace, kterou Statečný zcela pomíjí. Z potridentské katolické etiky zmiňuje jezuitu a jansenistu, racionalismus a osvícenství i návrat k tomášovské scholastice. V protestantské oblasti si všímá pietismu a protichůdného racionalismu, na nějž zase reaguje supranaturalismus. V díle Schleiermarchera dochází k opětovnému propojení filosofie a náboženství, které bylo od dob Luthera – podle Schleiermarchera i Spisara nepřírozeně – rozděleno. Aby vyložil rozdíly v pojetí katolické protestantské etiky, věnuje se Spisar také příslušným teologiím, zejména nauce o církvi a o milosti Boží. Zvlášť se pak věnuje pojetí etiky v Církvi československé.¹³³

Dále se vrací k otázce vývoje etiky od 15. století, která se pozvolna snaží vymanit ze zdůvodňování mravnosti výhradně náboženstvím – podobně jako to podle Spisara činila kdysi první vědecká etika ve starém Řecku. Z období renesance připomíná osobnosti, které Statečný nezmiňuje vůbec – Pomponazziho, Campanellu, de Montaigna či Böhmeho. Pak už se Spisar setkává znovu se Statečným při pojednání o etice 16. – 17. století, na rozdíl od Statečného se však věnuje také Descartovi a jeho stoupencům – okasionalistům. Připomíná také Pascala, podrobněji než Statečný se zaobírá myšlenkami Spinozy, Locka, Shaftesburyho, deistů, Huma, Leibnize. Podobně se vyjadřují oba ke Kantovi. Výrazně více než Statečný se Spisar zabývá Herbartem, Schopenhauerem, Feuerbachem (toho Statečný nezmiňuje vůbec), oba pojednávají o pozitivismu a o

---

¹³¹ STATEČNÝ. *Úvod do etiky a práva přirozeného*, s. 33–56.

¹³² Prochází etickým a společenským myšlením Číny, Indie, Asýrie, Egypta, Babylónie, Persie, Řecka i Říma.

SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 21–32.

¹³³ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 21–62.

Nietzschem. Navíc se v tomto historickém oddíle Spisar zabývá i Masarykem, Krejčím a Bláhou, jejichž etice se však Statečný věnuje na jiném místě své práce. Tato část Spisarovy *Ethiky* končí pojednáním o stavu soudobé etiky a jeho příčinách. Naději na myšlenkové a mravní uzdravení spatřuje v opětovném návratu k náboženství, k víře v Boha jako základu a smyslu mravnosti.¹³⁴

---

¹³⁴ SPISAR. *Ethika v duchu církve československé*, s. 62–86.

3. Hodnocení srovnání Statečného a Spisarovy etiky a závěr

Ve své práci jsem nejprve v krátkosti pojednala o metodě a stanovila cíle, jichž by práce měla dosáhnout. Poté jsem stručně představila Karla Statečného a Aloise Spisara a krátce zhodnotila Statečného fragment *Úvod do etiky a práva přirozeného*. Díky zachované korespondenci mezi Statečným, Karlem Farským a Aloisem Tuháčkem se podařilo datovat vznik tohoto textu do roku 1921–1924, krátce po vzniku Církve československé. Pro lepší orientaci ve struktuře fragmentu jsem vytvořila jeho obsah.

Ve druhé, srovnávací kapitole jsem představila nejprve vždy část Statečného práce a následně jsem hledala obsahové podobnosti v etice Spisarově. Ačkoliv se zachovaly pouze úvodní části Statečného etiky, jde o důležitý text, neboť poodhaluje náročnost úsilí o formulování základů etiky nové církve, která chtěla být církví moderní, ale nechtěla se odtrhnout od svých kořenů. Pro srovnání jsem vybrala kapitoly: Výměr etiky jako pojmu a jako vědní disciplíny, Prameny etiky a metoda, Etika ve stupnici a klasifikaci věd, Rozsah a rozdělení látky etické a Rozdělení etiky. Jen částečně se podařilo srovnat Statečného a Spisarovu generální etiku. Menší pozornost jsem věnovala představení dějin etiky, které v obou pracích zaujímá spíše přehledovou až učebnicovou podobu.

Při srovnávání textů Statečného a Spisara jsem došla k závěru, že řadů textů vykazuje výrazné obsahové shody. Místy se zdá, jako by šlo jen o mírně přeformulované odstavce. Domnívám se, že Spisar mohl při sepisování své etiky použít buď přímo Statečného text, nebo výpisky z něj nebo například zápisky ze Statečného přednášek. Dalo by se namítnout, že podobnosti obou textů pramení z toho, že oba vycházeli z obdobné literatury. Proti tomu však svědčí podobnost už v samém řazení odkazů na jednotlivé autory ve Statečného i Spisarově textu. Zásadní shodu vidím také v tom, že Spisar v podstatě přijímá Statečného návrh struktury budoucí etiky. Vliv Statečného na Spisarovu etiku je tedy možno považovat za prokázaný. Oba autoři také velmi podobně chápou etický problém spíš po způsobu katolickém než protestanském, což je zřetelné zejména právě na rozdělení etiky. Statečný ani Spisar tak nezapřou svou katolickou bohosloveckou formaci.

Poslední otázka, kterou jsem položila v úvodu práce, zněla: V čem předčí etika Statečného etiku Spisarovu, popř. naopak? Spisarova práce je uzavřená, má jasnou až učebnicovou

formu. Lze ji charakterizovat jako naplnění Statečného programu vybudování etiky Československé církve. Práce Statečného je ovšem práce průkopnická, jasně se v ní odráží hledání odpovědi na otázku ideové podoby nové církve, která chtěla být církví moderní, a přesto chtěla zachovat celou západní a českou církevní tradici. Tím jde o práci nesmírně zajímavou.

Summary

THE INFLUENCE OF KAREL STATEČNÝ'S ETHICS ON ALOIS SPISAR'S ETHICS AND ON DEVELOPMENT OF ETHICS IN THE CZECHOSLOVAK CHURCH

Johana Franková

The bachelor thesis tries to evaluate so far not published fragment of Karel Statečný's ethics, which was prepared under the title *Introduction to Ethics and Natural Law* (ca. 1921–1924), and compare it with *Ethics in Spirit of the Czechoslovak Church* (1948) by Alois Spisar. Objectives and methods are partial described in the introduction. Thereafter Karel Statečný and Alois Spisar are briefly introduced. Then is shortly reviewed the preserved part of the Statečný's work – *Introduction to Ethics and Natural Law*. Due to the preserved correspondence between the Statečný, Karel Farský and Alois Tuháček managed to date the creation of this text to the years 1921–1924. To better orientation is put to the text the content of the fragment. Second, comparative chapter firstly presents the part of the Statečný's work and then looks for similar contents in texts of the Spisar's ethics. Although there are only the initial parts of the Statečný's work, it is an important text because it uncovers intensity of efforts to formulating of the foundations of ethics in the new Church, which wanted to be modern Church, but it did not want to be moved away from its history-honored traditions. For comparison were chosen chapters: Layout of ethics as a term and as a discipline, Origins of ethics and methods, Ethics in hierarchy and classification of the disciplines, Range and classification of the ethical themes and Classification of ethics. Partly it managed to compare Spisar's and Statečný's general ethics. Partial attention was paid to the presentation of the history of ethics which are in both works in the form of an overview or textbook. The comparison of both works confirms the influence of ethical reflection of Karel Statečný – which died shortly after his conversion to CSC (1924–1927) – on the further development of ethics in the Czechoslovak Church. The bachelor thesis brings enough arguments to demonstrate that Alois Spisar was familiar with the ethical conception of Karel Statečný, although his work and his person in his book are never mentioned. The most resemblances can be found in the layout of the ethical themes and in the chapters that deal with the sources of morality and relations of ethics to other disciplines.

Seznam použité literatury

- FARSKÝ, Karel, KALOUS, František. *Československý katechismus*. Příbram: CČS, 1922. 26 s.
- KAŇÁK, Miloslav. *Na přelomu generací. Kapitoly o životě československé církve a jejích předních pracovních*. Praha, 1956. s. 108–141.
- KUČERA, Zdeněk. *Hoře a milost. Ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. Brno: L. Marek, 2001. s. 36–62.
- KUČERA, Zdeněk. Karel Statečný – statečný teolog. *Český zápas*, roč. 87, 33/2007, s. 1.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav. Příspěvek k budoucímu životopisu prof. Karla Statečného. In Z. KUČERA, J. B. LÁŠEK [ed.] *Docete omnes gentes*. Praha: L. Marek, 2004. s. 137–141.
- MASARYK, Tomáš G. Rukověť sociologie: Podstata a metody sociologie. *Naše doba*, roč. 8., 1901. s. 1–12, 98–105, 173–181, 662–667, 735–741, 822–828, 904–910.
- RÖD, Wolfgang. *Novověká filosofie I. Od Francise Bacona po Spinozu*. Praha: Oikumené, 2001. 383 s.
- SPIŠAR, Alois. *Ethika v duchu církve československé*. Praha: Blahoslav, 1948. 352 s.
- STATEČNÝ, Karel. Casus conscientiae... Augustin Lehmkuhl. *ČKD*, 1911/4, s. 388–390.
- STATEČNÝ, Karel. Centrální otázky věrouky Církve československé. In František KOVÁŘ [ed.] *Naše dílo*. Praha: Blahoslav, 1927. s. 7–50.
- STATEČNÝ, Karel. Compendium theologie moralis, juxta probatissimos auctores ad usum Theologorum III.anni et Cleri in cura animarum laborantis a P. Hilario Gatterer a Sexten, Ord. Cap. *ČKD*, 1902/6,7, s. 406–408, 515–517.
- STATEČNÝ, Karel. Compendium theologiae moralis... Augustin Lehmkuhl. *ČKD*, 1911/2, s. 182–184.
- STATEČNÝ, Karel. Ethica catholica generalis... Dr. Joseph Kachník. *ČKD*, 1911/1, s. 83–89.
- STATEČNÝ, Karel. Ethica catholica specialis... Dr. Joseph Kachník. *ČKD*, 1912/6+7, s. 554–558.
- STATEČNÝ, Karel. Ethik... Johann Ude. *ČKD*, 1913/4, s. 344.

STATEČNÝ, Karel. Ethik und Ästhetik... Dr. Magnus Künzle. *ČKD*, 1911/7, s. 656–658.

STATEČNÝ, Karel. Katolická mravouka pro vyšší třídy škol středních... Josef Šimek. *ČKD*, 1913/6, s. 513–515.

STATEČNÝ, Karel. Kterak se starati o vzdělání našeho kněžstva. *ČKD*, 1911/5, s. 402–408.

STATEČNÝ, Karel. Lehrbuch der Moraltheologie... Franz M. Schindler. *ČKD*, 1912/2, s. 194–198.

STATEČNÝ, Karel. Moraltheologie... F. A. Göpfert. *ČKD*, 1914/1, s. 102–105.

STATEČNÝ, Karel. *O Spencerově ‚Nepoznatelném‘. Kritický rozbor první kapitoly Spencerovy ‚Filosofie souborné‘*. Praha: Rohlíček & Sievers, 1904. 145 s.

STATEČNÝ, Karel. Ze studijní cesty po některých universitách v Itálii a Německu. *ČKD*, 1909/1–3, 6–9, s. 19–26, 141–145, 218–223, 382–388, 469–479, 602–607.

VOGEL, Jiří. Evoluční teorie aplikovaná na náboženství v syntetické filosofii Herberta Spencera a její kritika v díle Karla Statečného. In J. VOGEL, D. VIK, [et al.]. *Kapitoly z dialogu mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013. 278 s. s. 132–166.

WEIS, Martin. Karel Statečný v letech 1890–1924. *Studia theologica*, 48/2012, s. 56–73.

Zpráva o I. řádném sněmu církve československé konaném ve dnech 29. a 30. srpna 1924 v Praze-Smíchově. Praha: ÚR CČS - Blahoslav, 1924. 224 s.